

פרויקט לתמיכה בכתיבה
"אסופת עדויות של נפגעי פצצת האטום"

אתר ההנצחה הלאומי למען השלום בהירושימה
אולם קרבנות פצצת האטום

זיכרונות מהפצת האטום

עמוד	גיל המחבר/ת בעת הטלת הפצצה	שם המחבר	כותרת
1	22	מאקי פוג'יא	שְׁכַלְתִּי את שתי בנותי בהפצת האטום
7	14	ג'ירו שימאסאקי	חמקתי מהמוות בעור שיניי
15	31	צונְמַצוּ טאנאקה	עדות אישית מהיום שבו הוטלה פצצת האטום
23	8	הירוקו קאואאגוצ'י	געגועים לאמי
31	24	צ'וקו שימוטאקה	מקרה בלתי נשכח בקיץ ההוא
39	27	טושיאו מיאצ'י	אתה בר-מזל
47	12	טוקיאו מאדזאי	כמיהה לשלום למען הדור הבא
55	9	קיוקו פוג'יא	צלקות המלחמה אינן מגלדות לעולם
65	17	קימיקו קונאבארה	ראיתי את הגיהינם

שְׁכַלְתִּי אֶת שְׁתֵּי בְנוֹתַי בַּהֲפָצַת הָאֵטוֹם

מֵאֲקִי פּוֹגֵי אִי

- **המצב לפני הטלת הפצצה**

משפחתי התגוררה על שפת הנהר, כ-100 מטר מזרחית לגשר יוקגאווה ברובע מס' 1 של יוקגאווה-צ'ו. באותם ימים משפחתנו מנתה ארבע נפשות: בעלי (קיושי) ואני, בתנו הבכורה בת השלוש, קאזוקו, ובתנו הקטנה קיומי, שהייתה בת חצי שנה. לפני פצצת האטום, בכל פעם שנשמעה אזעקה שפירושה רמת כוננות עליונה, רצתי לבור שנחפר באדמה, ולקחתי אתי את שתי בנותיי. זה קרה פעמים רבות במשך תקופה ארוכה, וזוהי סיטואציה שעדיין חיה בזיכרוני.

- **הנזק שגרמה פצצת האטום**

בבוקר ה-6 באוגוסט, בעלי לקח יום חופשה מהעבודה ונשאר בבית כי הוא קיבל צו גיוס. מאחר שרמת הכוננות העליונה בוטלה, הייתי עם הילדות בקומה העליונה, ושיחקנו תופסת. לפתע, כדור אש בוער עף לתוך ביתנו בקול חבטה עמום מהחלון. באותו רגע, ילדותיי ואני התחלנו ליפול, כאילו נשאבנו לתהום.

בתי הבכורה צעקה מלמטה, "אימא, אני כאן, אימא אני כאן." צעקתי לה בחזרה: "קאזוקו-מותק, אימא תוציא אותך מכאן, חכי לי," אבל לא יכולתי להזיז אפילו את הצוואר כי כל חלקי גופי נמחצו בין קירות וחפצים שונים שהיו בבית.

זמן קצר לאחר מכן שמעתי את בעלי שקרא לי מלמעלה: "מאקיייי, איפה את? מאקיייי....", "כשהוא מתהלך אנה ואנה, כנראה, ומחפש אותנו. כעבור זמן מה, התחלתי להרגיש חום לוחט. בעלי זעק אלינו מלמעלה בחוסר אונים: "הלהבות כל כך קרובות ואין לי מושג איפה אתן. אני חושב שאין תקווה, ואני אאבד אתכן."

"אני כאן, מותק, אני כאן." למרות קריאותי הנואשות, נראה שלבעלי עדיין לא היה מושג איפה אני. אני הייתי תקועה תחת ההריסות, אוחזת בזרועותיי את התינוקת שלי, ושומעת את בעלי מודיע לנו שנצטרך לאבד תקווה, ואני מהדקת בטירוף את האחיזה בבתי. אני בלי כוונה סתמתי לה את האף והפה, והיא, שלא יכלה לנשום, פלטה צווחות. נבהלתי מהצווחות שלה

וצרחת: "התינוקת שלי הולכת למות!" יכול להיות שהוא שמע אותי, ונראה היה לי שהוא חוזר. הוא שוב התחיל בחיפושיו הנואשים, וקרא: "איפה אתן?! איפה אתן?!" אז הוא חפר בור קטן, שלף קודם אותי, ואחרי כן את בתנו התינוקת. אני לא יכולתי לעמוד על הרגליים כי הייתה לי סחרחורת, כתוצאה מהמכה שקיבלתי בראש. אבל הלהבות הלכו והתקרבו אלינו. זמן מה אחרי שברחנו משם, הבחנתי לפתע שבתנו הבכורה איננה אתנו ושאלתי את בעלי איפה היא. הוא השיב, "לא היה טעם. היא כבר לא זזה. אני מצטער."

"קאזוקו-מותק, אני מתנצלת, אני מתנצלת. בבקשה תסלחי לנו," אמרתי בלבי בעודנו ממשיכים ללכת.

בעלי החזיק בזרועו האחת את בתנו התינוקת, ובשנייה תמך בי וגרר אותי כשאנו נסים על נפשנו מהאסון. בתוך כדי כך הוא עודד אותי: "תהיי חזקה, תחזיקי מעמד. את מסוגלת." ראייתי הלכה ונטשטשה, ובקושי הצלחתי להדביק את קצב ההליכה שלו. להבות האש קרבו אלינו מכל הכיוונים, ביתנו לבטח עלה באש ונהרס כליל.

בעלי שהחזיק אותי ואת בתנו בשתי זרועותיו נזקק למנוחה אחרי כל כמה צעדים. במנוסתנו, אישה פרועת שיער קראה לעזרה ואחזה ברגליו: "בבקשה, תעזור לי. הבת שלי נמחצה תחת עמוד. תעזור לי להוציא אותה." אבל בעלי דחה את תחינתה לעזרה, ואמר: "הלוואי שיכולתי לעזור לך. אבל אשתי ובתי במצב איום ונורא, בבקשה תסלחי לי." ואז האישה מיהרה לברוח. אנחנו המשכנו ללכת ולנוח לסירוגין, ולבסוף, לעת ערב, הגענו לבית מכרים של בעלי, שגרו בשינג'ו.

• בבית בשינג'ו

בבית המכרים בשינג'ו התארחנו שלושה ימים. כתוצאה מההלם שגרמה לי פצצת האטום, לא יכולתי להיניק את התינוקת שלי. מאחר שהיה עלי לשכב בגלל הפציעות בכפות הרגליים, בעלי יצא להשיג חלב לתינוקת.

אני לא יכולתי להפסיק לחשוב על בתנו הבכורה שנמחצה תחת הבית שקרס, ותהיתי בלבי ללא הרף האם ניתן היה להצילה. לא יכולתי לעצור את הדמעות, והוצפתי בזעם לנוכח המחשבה שאני ניצלתי והשארתי מאחור את בתנו הבכורה שזעקה לעזרה. בימים ששהינו אצל מכרינו בשנג'ו, ראיתי המון אנשים עם כוויות מתנודדים בחוסר יציבות. למראה אנשים אלה, לא יכולתי לעצור את הבכי, אז עצמתי עיניים כדי לא לראות אותם.

• הנסיעה לבית הוריי ביאמאגוצ'י

שלושה ימים אחרי הטלת פצצת האטום, חודש שירות הרכבות, אז בעלי, בתנו התינוקת, ואני עלינו על רכבת עמוסה מתחנת יוקאגאון לכיוון קוגושי שבמחוז יאמאגוצ'י, שם גרו הוריי. לבסוף הגענו לקוגושי, והלכנו ברגל לבית הוריי. בדרך, חלפו על פנינו אנשים מתושבי העיירה שהביטו במראה האומלל שלנו ושאלו זה את זה: "מה קרה להם? מה הולך פה?" זו הייתה עיירה קטנה, ופנינו היו מוכרות לתושבי המקום. אני לא יכולתי להוציא מילה מפי, פשוט חלפנו על פניהם ודמעות בעיניי, עד שסוף-סוף הגענו הביתה, להוריי.

מאותו לילה התקשיתי להירדם, ובכל הלילות התייסרתי ברגשי אשמה על כך שאני ניצלתי ובתנו הבכורה נשארה מאחור. אחותי הבכורה ואמי, שראו אותי בייסורי, התחילו לישון משני צדדי, כי הן חששו שאתאבד. אבל אני, בכל לילה בחצות, יצאתי מהמיטה בזחילה, וזעקתי: "סליחה, סליחה, בבקשה סלחי לאימא האנוכית שלך." בעת שהותי ביאמאגוצ'י בעלי חזר להירושימה, לחפש אחר האפר של בתנו הבכורה.

דבר נוסף, מכיוון שעדיין לא הצלחתי לייצר חלב להנקה, אמי ביקרה אצל אימהות צעירות מניקות בסביבה כדי לקבל מהן חלב אם כתרומה. אמי אמרה לי: "את מרותקת למיטה עם רגל פגועה. וחץ מזה יש לך תינוקת. אז תנוחי היטב ורק אז תחזרי הביתה." נשארתי אצל הוריי כמעט שנה, ועד היום הרגל שלי לא נרפאה.

- **מותה של בתנו הקטנה**

כעבור כמעט שנה ביאמאגוצ'י, חזרתי להירושימה. גרנו בדירה שכורה לא רחוק מהבית הקודם שלנו ב'זקוגאוה.

בעלי סיפר לי שיום אחד הוא לקח את בתנו הקטנה לבית מרחץ ציבורי. איש אחד שראה אותה אמר לבעלי שהגב שלה נראה קצת נפוח. אז לקחתי אותה לבית חולים, כי חשבתי שאולי הגב שלה נפגע בעת ההפצה הגרעינית. לפי האבחנה הרפואית, בארבע מעצמות עמוד השדרה שלה התפתחה מוגלה. אז ביקשנו שוב מהוריי שיטפלו בה בביתם ביאמאגוצ'י. כעבור שנים אחדות, בתנו התגעגעה אלינו, אז החזרנו אותה להירושימה והיא אושפזה בבית חולים. אבל מאחר שהתקשינו לשלם את עלויות הטיפול הרפואי, ביקשתי מאמי שתשלם עבורנו. לבסוף אזל כספנו ולא יכולנו אפילו להחזיר להוריי, ואז הבאנו את בתנו הביתה, לביתנו בהירושימה. למרות מאמצינו, ב-1952 היא נפטרה.

- **הכמיהה לשלום**

אני לא רוצה שיהיו עוד מלחמות. המשאלה שלי היא שכל האנשים בעולם יושיטו יד זה לזה. כולנו נהיה מאושרים אם בכל יום ויום נתחשב איש ברעהו.

חמקתי מהמוות בעור שיניי

ג'ירו שימאסקי

שם: ג'ירו שימאסאקי (גיל בעת ההפצה: 14)
עיסוק באותם ימים: תלמיד השנה השלישית בבית הספר העל יסודי מס' 2 של מחוז הירושמה.
כתובת מגוריו בעת ההפצה: קאמו-גון, קאמו-גון, מחוז הירושמה.
מיקומו כשנחשף להפצה: סמוך למגרש ספורט ציבורי במינאמי-קונמאצ'י, בעיר הירושמה.

• 6 באוגוסט

באותם ימים, נסעתי מדי יום למעלה משעה למפעלי התעשייה הכבדה של מיצובישי הירושמה תעשיית מכונות במינאמי-קונמאצ'י. עליתי על הרכבת בסאיג'ו ועברתי לרכבת החשמלית בדרכי למילוי תפקידי כתלמיד מגויס. אני הרביעי מבין חמישה אחים ואחיות לפי הסדר הבא: אח אחד ושתי אחיות לפניי, אני, ואחותי הצעירה ביותר. אחי שירת בצבא ושהה בקיושו.

כשהייתי בשנה השנייה של לימודי בבית הספר העל-יסודי מס' 2 של מחוז הירושמה, כל הלימודים בוטלו ואני גויסתי לעבוד כל פעם במפעל אחר. מסוף 1944 התחלתי לנסוע יום יום למפעל מיצובישי קונו.

ב-6 באוגוסט, כשפצצת האטום הוטלה, הייתי עם כמה מחבריי בדרכנו למפעל. אני חושב שהיינו אי-שם ליד מגרש ספורט במינאמי-קונמאצ'י, שנמצא כ-4 קילומטר ממוקד הפיצוץ. אילו עליתי על רכבת אחת אחרי זו שבה נסעתי, הייתי נהרג בה כי הרכבת הזאת ספגה פגיעה ישירה של פצצת האטום. אכן, חמקתי מהמוות בעור שיניי.

ברגע הפיצוץ הרגשתי מאחור את ההבזק. אני עדיין זוכר את תחושת החום בצוואר. ואז, לאחר פיצוץ עז, התמוטטתי על הרצפה והתעלפתי. כעבור חמש דקות פקחתי את העיניים. הסתכלתי סביבי וקלטתי שמהמפעל נותר רק שלד פלדה וגג הועף, למרות מיקומו, 4 קילומטר ממוקד הפיצוץ.

מה קרה פה? חשבתי שאולי המפעל שבו גויסתי לעבוד הופגז על ידי מטוסי B-29. אבל סביר יותר שהיה זה פיצוץ של מיכל גז במינאמי מאשר הפצצה ממטוסי B-29. גם חבריי לכיתה היו חלוקים בדעותיהם. אני הייתי בטוח שמצב הכוננות הנמוכה בוטל. ב-8:15 בבוקר איש לא

היה בכוננות. לפני 8:00 בבוקר הוכרזה כוננות עליונה. לאחר מכן שונתה רמת הכוננות לנמוכה, ובסביבות 8:05 הכוננות בוטלה. אני גם הייתי בטוח ששמעתי צפירת הרגעה.

לאחר מכן יצאה הוראה בזו הלשון: "כל העיר בוערת. כל מי שנמצא כאן – שיחזור לביתו." לכן פנינו מזרחה תחת מטח של גשם שחור. בדרך הביתה חלפתי על פני אָבָה, יושיג'ימָה וסֶקֶדָה, לפני שחציתי את גשר מיוקי לכיוון היג'יאָמָה. בעודי חוצה את הגשר, אנשים רבים אחזו ברגליי וביקשו מים. הם אמרו: "תן לי מים, תן לי מים." קלטתי שהם פצועים אבל לא היה לי מושג מה הייתה הסיבה האמתית לפצועים ולכוויות שלהם. הזדעזעתי מהאנשים שאחזו בי ודרשו, "הי, אתה. תביא לי מים, תביא לי מים. אני פצוע וצמא..." למזלי, לא נפצעתי מפצצת האטום, אז לא הייתה לי ברירה אלא להמשיך לצעוד, כולי המום למראה פצועים כה רבים. כשעברתי לרגלי הר היג'יאמה, ראיתי חייל שגופו היה כולו אדום. המראה שלו עדיין חי בזיכרוני. כל עורו היה תלוי על גופן, והתדלדל. הוא נשם אך גופו עוות באופן אכזרי. כשהבחין בי הוא הצביע על גופה שהייתה שרועה שם ואמר, "אני צריך לסחוב את זה לעגלה. חבר, אתה מוכן להחזיק אותו ברגליים?" אני פחדתי לגעת בגופה. באזור שלמרגלות הר היג'יאמה היו רבים שלא ספגו פגיעות קשות הודות למיקום המרוחק ממוקד הפיצוץ, ורבים מהם סייעו לחייל לשאת גופות. יש להניח שהחייל נפטר בתוך ימים אחדים.

לא ידעתי בבירור מה השעה אך לבסוף הגעתי לתחנה בקאיטה בערך בחצות. על סמך מידע שרכבת לסאיג'ו תצא מקאיטה בחצות, המתנתי לרכבת וכעבור למעלה משעה היא הגיעה. נסעתי לסאיג'ו ברכבת עמוסה בנוסעים כמו קופסת סרדינים, וכשהגעתי לא יכולתי לזהות את מקבלי הפנים שהמתינו ליקיריהם בתחנה. באותם ימים שרר משטר האפלה ואסור היה להדליק אור, ואני לא ידעתי מי בא לקבל את פניי, לכן לא נותר לי אלא להקשיב לקולותיהם של מקבלי הפנים: "בטח עברתם סיוט. שמעתי כמה נורא זה היה."

- **המצב ב-7 באוגוסט ולאחר מכן**

על סמך המידע שדודי היה במקום עבודתו באזור היג'יאמה בשעת הטלת פצצת האטום, דודתי ואני יצאנו להירושימה כדי לחפש אחר בעלה. אינני זוכר בבירור אם נסענו העירה במשאית או איך הגענו לשם, אבל זכור לי שיצאנו עם שחר ב-7 באוגוסט, על סמך השמועה שהגיעה אלינו, ולפיה דודי שוין במבנה כלשהו אי שם באוג'ינה. הודות לכך שבמשך שלוש שנים נסעתי מדי יום לבית הספר שבו למדתי בהירושימה, מפת העיר הייתה חקוקה בזיכרוני. זאת הסיבה שהחלטתי ללוות את דודתי, כדי לשמש לה נווט. מצאנו את דודי במקום מחסה באוג'ינה. זכור לי שזה היה מחסן סמוך לנמל. ראיתי שם חיילים שסידרו גופות בשורות במסדרון, ושמעתי אותם אומרים: "האיש הזה מת רק עכשיו. צריך להעביר אותו למסדרון". אחד החיילים אמר לי, "האיש הזה מת. אתה מוכן להחזיק בראש שלו?" פחדתי, לא יכולתי לעזור לו. את המתים העבירו למסדרון צוותים של כמה אנשים. אפילו בחורה כבת עשרים הונחה על הרצפה עירומה, כי היא נשרפה והתפחמה. אמנם הצלחנו לקחת את הדוד מאוג'ינה לסאיג'ו, אבל הוא נפטר ב-10 באוגוסט, שלושה ימים אחרי שחזר הביתה. שרפנו את גופתו במשרפה ששכנה ליד ביתנו. אני הייתי שם כדי לעזור. דודתי נפטרה לפני שנתיים. היא סיפרה לי פעם שהיא והדוד שלי היו נשואים רק תשע שנים.

- **החיים אחרי פצצת האטום**

לקראת סוף אוקטובר או נובמבר, כנראה, הלימודים בבית הספר שלי בהירושימה חזרו לסדרם. אני זוכר שבנינו בקתה במקום שבו עמד קודם לכן המבנה של בית הספר העל-יסודי מס' 2 של הירושימה בקנון, וישבנו קפואים מקור בכיתה לא מחוממת שהשלג חדר לתוכה. זה היה מבנה עם חלונות ללא שמשות. לפני שבית הספר חזר לבסוף לקנון, קיבלנו כיתות בהשאלה מבית ספר לבנות ששכן בקאיטה ולעתים גם מבית ספר יסודי אחד שלא נפגע בהפצצה.

כיוון שרציתי להמשיך ללמוד במוסד ללימודים גבוהים יותר, היה עלי להיות נוכח בשיעורים כדי לקבל את נקודות הזכות הדרושות. לכן נאלצתי לסבול את הקור בכיתות, ואמרתי לעצמי שעלי להוקיר את העובדה שיש לי אפשרות ללמוד, ולו גם בבקתה. זה היה בית ספר תיכון במתכונת של מערכת החינוך הישנה. סיימתי את לימודי בבית הספר ב-1947 כשהייתי בכיתה י'. עם תום לימודי בבית הספר העל-יסודי, התחלתי ללמוד במכללה הטכנית של הירוששימה בסְנְדְמָאצ'י.

בסיום לימודי במכללה, בעשור שבין 1955 ו-1964, כאשר בכל העולם התפשט בהדרגה השימוש במכונות, קיוויתי לפתוח בית ספר לנהיגה. יחד עם כמה ממכריי התחלנו לבנות במו-ידינו מסלולים ללימוד נהיגה, בעזרת מעדרים. הודות לנקודות זכות מלימודי במכללה הטכנית קיבלתי רישיון לשמש מורה נהיגה לתיאוריה ולמיומנויות נהיגה מעשיות. החל מ-1960 עבדתי כמורה הראשי בבית ספר לנהיגה בעיר.

ב-1966 עזבתי את בית הספר לנהיגה. מאחר שאחי ביקש שאעזור לו בניהול בית אבות ומספר מוסדות נוספים, התחלתי לעזור לו בעסקיו. אני גאה באחי, ששימש גם נשיא האיגוד הרפואי. עבדנו יחד באופן הדוק בניהול העסקים, אך אחי נפטר בפתאומיות כתוצאה משטף דם במוח. שלושה ימים לא ישנתי מרוב צער ואכזבה. הוא נהג לסייר בין עסקיו השונים במיאג'ימה וביוק'י. כשנסע למרחקים ארוכים אני שימשתי נהגו, שכן הוא היה מנהל בית החולים. אני עזרתי לו והרגשתי שהשליחות שלי היא להסיעו כנהג. אחי הקדיש את חייו ללימודים, ואילו אני הייתי ספורטאי. שיתוף הפעולה בינינו התאפיין בדבקות במטרה. האבדן של אחי הסב לי צער עמוק.

• תעסוקה, נישואים ותופעות לוואי כתוצאה מפצצת האטום

אשתי ואני נחגוג את חתונת הזהב בקרוב. כשנישאנו, ניסיתי לא לספר לה שאני קרבן של פצצת האטום. מאחר שידעתי שקיימת אפליה כנגד קרבנות פצצת האטום, העזתי לומר לה רק זאת: "אני באמת חוויתי את ההפצצה של פצצת האטום, אבל הייתי במרחק של

חמישה קילומטר ממוקד הפיצוץ, בפאתי מינאמי-קנון, במקום העבודה שלי במיצובישי. כך שלא קרה לי כלום, ולא נפצעתי. "אשתי, כך נראָה, לא חששה מכך שהייתי קרבן של פצצת האטום. בני, שהוא רוקח בעל-ידע, מודע לכך שהוא דור שני לקרבנות פצצת האטום. כשבני ובתי נולדו, די חששתי מהנושא הזה. וידאתי בחשאי שהם אינם סובלים משום עיוותים. לדעתי, בליטה שהתפתחה בעורפי כעשר שנים לאחר מכן הייתה תוצאה מאוחרת של פצצת האטום. זה לא היה גידול ממאיר אבל זו הייתה בליטה גדולה, כמו גידול שפיר חדש שצמח בגופי. הוא הופיע באותו חלק של גופי שהיה חשוף להבזק של הפיצוץ, שהיה מאחוריי. עברתי ניתוח להסרת הגידול, אך גידול נוסף הופיע כעבור עשר שנים. עם זאת, מאז אין לי אף גידול. תופעה נוספת שנובעת אולי מפצצת האטום היא שהשיניים שלי התנוונו מוקדם מהרגיל. בין קרבנות פצצת האטום יש גם אנשים שאיבדו את השיער. תופעות הלואי שונות אצל כל אדם. אצלי השיער לא נשר. אחת התופעות המשותפות לכל הקרבנות של פצצת האטום היא שהם מתעייפים מהר. כשהייתי שכיר, הממונה עלי נהג לחשוך בי שאני עצלן כי התעייפתי מהר בהשוואה לעובדים אחרים שביצעו תפקיד זהה. הבוס שלי נזף בי: "האחרים לא נשחקים מכמות עבודה כזאת. אתה עייף כי אתה עצלן." במקומות עבודה, להתעייף מהר זה חיסרון חמור.

• הכמיהה לשלום

כדי להעביר לדורות הצעירים את המשמעות של פצצת אטום ושל השלום, צריך לחשוב על דרכים יצירתיות. ברגע הפיצוץ, בנינים קרסו כהרף עין, ואנשים מתו בן-רגע; לכן, כדי להמחיש זאת, צריך למצוא דרכים מקוריות. סתם לחזור שוב ושוב על האמירה: "זה היה נורא," או להצטדק, "אני מצטער שלא היו לי מים לתת לאנשים שממש גוועו בצמא. אני פשוט ברחתי מהלהבות שהתקרבו אל מתחת לגשר" – אמירות כאלה לא מעבירות דבר. לומר סתם, "יש לנו בהירושימה מוזיאון השלום. תבקרו בו. ניטעו שם עצים למען השלום" – גם זה לא ממש מעביר את ההיבטים האכזריים של פצצת אטום. למשמע התבטאויות מסוג

זה אנשים עלולים לחשוב שהטלת פצצת האטום לא הייתה אירוע כל כך נורא. בסופת הטורנדו שפקדה את הוֹקְאִידוֹ לפני זמן מה נספו אנשים רבים. בסרטון וידיאו שצולם לאחר הסופה, תוצאותיה נראות דומות לאלה של הפצצת האטום. התמונה חזקה וריאליסטית. אפילו ילד קטן שיראה את התמונות יבין את גודל האסון על כל היבטיו. גם בהפצצת האטום, בניינים קרסו בן רגע ועלו בלהבות, ו-200,000 איש מתו תוך רגע. ולכן, סרטוני וידיאו של אסונות טבע יכולים להמחיש באופן אמתי את ההפצה בפצצת אטום.

זמן קצר לאחר הפצצת האטום, צלמים מקצועיים ממְאִינִצ'י שִימְבֹן ומְאָסָאֵהִי שִימְבֹן

באו להירושימה וצילמו את זירת האסון. אפילו עבור צלמים אלה, שסיקרו אזורי קרבות רבים, אף אזור קרבות לא היה כה נורא כמו המראות שנגלו לעיניהם אחרי הטלת פצצת האטום בהירושימה. אז מהו המפתח להמחשת הטרגדיה? לדעתי, צריך להיות מקורי ויצירתי בדרך שבה מעבירים את המסר.

לסיום, הייתי תלמיד בית הספר העל-יסודי מס' 2 של הירושימה, ואיבדתי רבים מחבריי ללימודים כמו גם צעירים ממני, שנהרגו בהפצצת האטום. חלק מחברי לכיתה שניצלו, הלכו לעולמם לאחרונה. חשתי בדידות גם עם מותו של אחי היחיד. כיום אני מוגבל גופנית ואשתי מטפלת בי. אני מקווה לחיות לפחות עוד שנתיים, והייתי הכי מאושר אילו יכולתי לספר לדור הצעיר על מה שקרה לי, כולל לילדים קטנים ולתלמידי בית ספר יסודי, פעם בשבוע או שבועיים, אם אפשר, כדי שאוכל לעבור מן העולם בלב שלם.

עדות אישית מהיום שבו הוטלה פצצת האטום

צוֹנְמָאצוּ טאַנאַקָה

• החיים בימים ההם

באותם ימים הייתי בן 31, עבדתי בחברת צ'וגוקו האֵיֶן (כיום שמה חברת החשמל צ'וגוקו) בקומאצ'י, וגרתי בבית שכור באוטומאצ'י עם אשתי מיקי ועם שני ילדינו (ילד בן שלוש ותינוקת בת שבעה חודשים). לפי העובדה שהתחלתי לעבוד בחברת צ'וגוקו האֵיֶן אחרי שסיימתי את בית הספר העל-יסודי באונומיצ'י, וקיבלתי רישיון נהיגה בפברואר 1934, הייתי כנראה בן 20 או 21. בתקופה שעבדתי בחברת צ'וגוקו האֵיֶן גויסתי פעמיים, מספטמבר 1937 עד ינואר 1941 ושוב מספטמבר 1942 עד נובמבר 1943, כך שהייתי חייל ופועל לסירוגין.

אחרי ההפגזה הנוראית בקוֹרָה בסביבות סוף מרץ 1945, ראיתי מטוסי קרב רבים מתרחקים במבנה הדוק שנראה כמו להקת שפיריות. היה לנו מקלט תת-קרקעי שנחפר אולי על ידי הדיירים הקודמים. בכל פעם שהייתה הפגזה, רצתי למקלט. אבל עם ילדים קטנים כמו שלנו – ילד בן שלוש ותינוקת בת שבעה חודשים בלבד – היה קשה להתמודד עם המצב. בזמן שהשגחתי על אחד מהם, השני היה מנסה לצאת מהמקלט. החלטתי שאי אפשר להמשיך כך, ובסוף מרץ פיניתי את אשתי ואת שני הילדים לבית הוריה של אשתי במוקאָדָה, בכפר וואָדָה שבמחוז פוטאמי (כיום מוקואָטָה-מאצ'י, בעיר מִיוֹשִׁי). מאחר שהימים היו ימי מלחמה, השארתי מאחור את כל הציוד הביתי שלנו ואחסנתי אותו במחסן, במקום העבודה שלי, ופיניתי את משפחתי ללא החפצים האישיים.

אחרי הפינוי חייתי באופן זמני באותו מחסן. אבל בתחילת מאי, אחרי שחזרתי במוצאי סוף שבוע שביליתי אצל הורי אשתי, גיליתי שכל הציוד שלנו עלה באש כתוצאה מפגיעה ישירה של פצצה במחסן. ללא בגדים להחלפה, חזרתי מיד לכפר וואָדָה, ואשתי תפרה לי חולצה ומכנסיים מקימונו קיצי, וכך חזרתי לעבודה ברכבת הראשונה ביום שני בבוקר. מאחר שמקום מגוריי הזמני ירד לטמיון, שכרתי חדר בבניין באושיטָה-מאצ'י באמצעות חבר לעבודה, ושם גרתי עד ליום שבו הוטלה פצצת האטום.

• נזקי פצצת האטום

באותם ימים, אם הוכרזה בלילה כוננות גבוהה, היה עלי להיות לבוש בבגדי עבודה ולהיות בתורנות שמירה, על פי פקודות מטעם העירייה, וקראו לזה "גיוס שומרים." חובה זו הוטלה על יוצאי צבא. בלילה ה-5 באוגוסט, הוכרזה כוננות גבוהה, ואני יצאתי לשמירה במקום שבו הוצבתי, יאנאגיבאשי. בדרך כלל, שעת תחילת העבודה אחרי לילה של תורנות שמירה התאחרה מ-8:00 ל-8:30 בבוקר, אבל באותו יום לא קיבלתי שום הודעה בדבר דחיית השעה של תחילת העבודה. לכן, ב-6 באוגוסט, יום לאחר שמירת הלילה, הגעתי לעבודה בשעה 8:00 בבוקר, וזה מה שהציל את חיי בסופו של דבר.

מאחר שנתרו לי 30 דקות לתחילת העבודה, ניגשתי לחדר הרחצה התת-קרקעי שהיה מיועד אך ורק לעובדים, והתחלתי לכבס את בגדי העבודה שלבשתי בלילה. התכופתי כדי לכבס, אבל לפתע הועפתי לאחור על ידי הדף שהגיע מלפנים, ואז נמחצתי אל הקיר והתעלפתי. לא זכרתי דבר מלבד ההבזק. כשהתעוררתי, מסביב שרר חושך מוחלט והיה המון אבק. אבל כשראיתי את הלהבות בקומה הרביעית או החמישית, התמלאתי בתחושת חובה לעשות משהו, והתעשתי. מאחר שלא יכולתי לראות דבר בטווח אפס, גיששתי את דרכי בחשיכה, מתוך הזיכרון. פה ושם נתקלתי במשהו כשהלכתי קדימה, בהנחה שאלה המדרגות, ולבסוף הגעתי למשרד של המאבטחים בקומת הקרקע של הבניין. משם יכולתי לראות את הרחוב שבו עוברת החשמלית. כשהגעתי לרחוב, ראיתי שהחשמלית התהפכה על בית פרטי, ואז התחלתי להבין שהמצב חמור. לא הייתה נפש חיה בסביבה, ולא היה את מי לשאול לאן לברוח.

אף כי שטח בית הספר העל-יסודי מס' 1 של מחוז הירושימה, שהיה ממוקם דרומית למקום העבודה שלי, נועד לשמש לנו מקלט, אני לא ידעתי על כך. פניתי צפונה לאורך הרחוב של החשמלית, משם פניתי ימינה בדיוק לפני מקדש שיראקאמישה, ומשם מזרחה לאורך רחוב טאקיה-צ'ו. בדרכי לברוח מהאסון ראיתי אישה (לא ידעתי את גילה) בבית הספר התיכון מס' 1 לנשים של מחוז הירושימה – היא נמחצה מתחת לגדר שנפלה מההדף. היא זעקה

לעזרה, כשכל גופה מתחת לגדר, וראיתי אותה רק מהצוואר ומעלה. לרוע המזל, אני עצמי בקושי הצלחתי לברוח מהאסון, כשרסיסי זכוכית תקועים בגבי ואני שותת דם.

משם ירדתי דרומה לאורך נהר טאקֶה כדי להגיע לגשר מְיוֹקִי. למרות שמו, נהר טאקֶה לא היה אלא תעלה קטנה שלא צוינה אפילו במפות של הירושימה, והתוואי שלו היה מתחת לפוקֶה. בעודי נס על נפשי, לא ראיתי אף אחד אחר בורח, אבל בגדה הנגדית של הנהר ראיתי אנשים שמפנים הריסות, והם אמרו: "המצב ממש חמור." לא היה לי מושג מה הייתה השעה, אבל ייתכן שחלף זמן רב מאז שהתחלתי לברוח.

לפני שחציתי את גשר מְיוֹקִי, הגיעה משאית צבאית. שאלתי את הנהג אם אוכל לנסוע אתו עד לנמל אוג'ינה, ומשם פיניתי את עצמי באנייה לאי נינושימה. באי, המצב היה קשה, היו המון פצועים שמצאו שם מחסה. היו שם כמה חובשים אבל לא הצלחתי לקבל טיפול ראוי לרסיסי הזכוכית שהיו תקועים בגבי, מלבד טיפול פשוט כגון חבישת הפצעים בגב בתחבושות. לא יכולתי להירדם עם כל הרעש מסביב – זה היה כמו בית משוגעים, אנשים צרחו, אחרים גידפו אותם, היו כאלה שהתרוצצו אפילו בלילה במתחם שבו אנשים שכבו לישון, ואחרים שנזפו במי שהתרוצצו סביבם. ב-6 באוגוסט לא בא כל אוכל אל פי. בבוקרו של ה-7 באוגוסט קיבלתי קצת דיסה בכלי מבמבוק בצורת צינור, ואכלתי אותה עם שזיף משומר – זה היה המזון היחיד שהיה בנמצא באי נינושימה.

המצב באי היה כה גרוע, שאני ביקשתי מחייל אחד שיאפשר לי לחזור הביתה, כי פחדתי למות, ואז חזרתי לנמל אוג'ינה באנייה בבוקרו של ה-7 באוגוסט. למזלי, הייתה שם משאית ושאלתי את הנהג לאן הוא נוסע. הוא השיב שהוא נוסע לבניין העירייה, אז ביקשתי להצטרף אליו. "עלה!" הוא הסכים מיד, והסיע אותי עד לכניסה הראשית. הודיתי לו וירדתי מהמשאית. מאחר שמקום העבודה שלי נמצא מעט צפונה מבניין העירייה, הלכתי לשם ברגל. כשהגעתי למקום עבודתי, היו שני עובדים בדלפק הקבלה. אמרתי להם, "אני הולך לפנות את עצמי עכשיו אל בית הוריה של אשתי במְיוֹשִי," ומסרתי להם את הכתובת. משם הלכתי לאכסניה באושיטה-מאצ'י דרך קאמְיֶה-צ'ו והאצ'וֹבֹרִי. לנתי שם לילה אחד, וב-8 באוגוסט עליתי על

רכבת בתחנת הסאקה לכפר וואדה, שם שהו אשתי וילדיי. מיהרתי אל בית הוריה של אשתי, וחשבתי לעצמי שהיא בטח דואגת לי. אני לא זוכר הרבה ממה שקרה לי בדרך לשם, מלבד התמונה החקוקה בזיכרוני של ערימה עם גופות רבות ליד גשר קוֹהֵי.

• המצב ששרר לאחר הטלת פצצת האטום

כשהגעתי לכפר וואדה, רסיסי זכוכית היו עדיין תקועים בגבי. מדי יום ירדנו לנהר ואשתי שטפה לי את הגב. הדם נקרש ונדבק לגבי כמו זפת פחם. כשאשתי הסירה את קרישי הדם בעזרת מחט, הוסרו יחד עמם גם שברי זכוכית. כך עשינו במשך שבוע או עשרה ימים. אפילו כשכבר חשבתי שכל רסיסי הזכוכית הוסרו, סבלתי מזיהום בגב כתוצאה מהכיבים שנגרמו מרסיסי הזכוכית, וכך זה נמשך כל שנות ה-50 ותחילת שנות ה-60. פניתי לבית חולים שבוצעו בו ניתוחים בסאקאי-מצ'י, כדי שיוציאו את כל רסיסי הזכוכית שנותרו בגבי.

זמן קצר לאחר שהגעתי לכפר וואדה, עוד לפני שכל שברי הזכוכית הוצאו מגבי, אבי בא מאונומיצ'י לבקר אצלי. כיוון שלא הייתה לי אפשרות ליצור קשר עם קרובי באונומיצ'י מהיום שבו הוטלה פצצת האטום, הוא חשב שאני מת, ובא לכפר וואדה כדי לדבר על סידורי הלוויה – מי משתי המשפחות תארגן אותה. כשנודע לו שאני בחיים הוא הופתע מאוד והיה מאושר. ישבנו במרפסת ושתינו תה, ומיד אחרי זה הוא חזר לאונומיצ'י.

בתקופת שהותי בכפר וואדה הרגשתי די טוב, ולא חשתי בשום דבר חריג בשום איבר פנימי בגופי. לאחר כשלושה שבועות של מנוחה טובה, חזרתי להירושימה בסוף אוגוסט או תחילת ספטמבר, וחזרתי לעבודה.

זמן קצר לאחר מכן, הייתה לי הפרשה דמית מהמעיים. זה היה כנראה באמצע ספטמבר כי אני זוכר שהתחילה עונת הנשירה של הערמונים. נסעתי לבית הוריי באונומיצ'י כדי לקבל טיפול טוב יותר. לפי המצב שלי, כולם – כולל הרופא שטיפל בי – שיערו שיש לי דיזנטריה, ואפילו התייעצו ביניהם האם יש לשים אותי בבידוד. אבל הפרשת הצואה הדמית נפסקה אחרי שאכלתי אורז עם ערמונים שאחותי בישלה לי. זה נשמע כמו נס, אבל אני מאמין שהאורז עם

הערמונים שאחותי בישלה הועיל לי. באזנמיצ'י, הבראתי וחזרתי לעצמי אחרי כמה ימים של מנוחה טובה וארוחות בריאות. ואז חזרתי שוב לעבודה בהירושימה.

• החיים אחרי המלחמה

כשחזרתי לעבודה, נודע לי שרבים מחבריי לעבודה איבדו את בתיהם. גרתי איתם בקומה החמישית של הבניין של החברה שבה עבדנו. בהתחלה היינו צריכים לבשל לעצמנו את הארוחות, אבל בהמשך החברה שכרה עבורנו טבחים.

מאחר שהיה לי רישיון נהיגה, הוטל עלי לשמש כנהג משאית במדור האספקה של מנהלת החברה, והובלתי חומרים לכל תחנות הכוח במחוז הירושימה.

ב-1946, משפחתי חזרה להירושימה וחזרנו לגור יחד. חבריי לעבודה בנו עבורנו בית באזנמיצ'י אחרי שעות העבודה, בעזרת חומרי בנייה שהשגנו. מאז גרנו באזנמיצ'י במשך 30 שנה.

למרות קשיים שונים, תמיד היה לנו מה לאכול כי קיבלנו אורז מהוריה של אשתי. אבל לא היו לנו בגדים ולא מצעים כי אלה נשארו במחסן החברה שנהרס כליל. התחלנו הכול מחדש הודות לעזרה שקיבלנו מאנשים טובי-לב; תפרנו תחתונים וגופיות מקימונו קיצי, וביקשנו מהוריי באזנמיצ'י לשלוח לנו מצעים.

• בריאות

ביולי 1947 נולדה בתנו השנייה. שוב חששתי שמא יתגלו אצלה השפעות מפצצת האטום. לפעמים ראיתי שהאף שלה מדמם או שהיה בה משהו שונה משאר הילדים בגן, ומיד קפצתי למסקנה שזה קשור לפצצת האטום.

באשר אליי, ב-1956 התגלתה אצלי טוברקולומה, סוג של גידול, ומספר הכדוריות הלבנות בדם ירד ל-2,000 (והידרדר ל-1,000 בשיא השפל). איבדתי 8 ק"ג ממשקלי הקודם שהיה 65 ק"ג. בתוך 15 חודשים, מיולי 1956 עד ספטמבר 1957, אושפזתי בבית חולים

בהארה שבעיירה האצוקאיצי' - (כיום העיר האצוקאיצי'), ולא עבדתי במשך שנתיים. בבוקר ה-7 ביולי, היום שבו אושפזתי, וגם ביום של פסטיבל הכוכב – טאנאבאטה, בתי שהייתה בכיתה ב', אמרה בארוחת הבוקר: "היום יהיה מפגש בין כוכבים, אבל אנחנו צריכים להיפרד, נכון?" למשמע דבריה של בתי, כולנו דמענו.

מאז המשכתי לחיות בבריאות מבלי לסבול משום מחלות רציניות עד אשר, כעבור כעשר שנים, התחלתי לסבול שוב מהפרשה דמית מהמעיים. בכל פעם שהתסמינים מופיעים, אני מתאשפז בבית חולים של הצלב האדום או מקבל זריקה שמפסיקה את הדימום. לפני ארבע שנים, כשעברתי ניתוח בגלל סרטן בערמונית, קיבלתי תעודה המכירה בי כקרובן של פצצת האטום.

• מחשבותיי כיום

אני כיום בן 94, ואני מוקיר את העובדה שהצלחתי להגיע לגיל כה מופלג. כל מה שאני היום – אני חב לאשתי. ילדי היו מאוד טובים אליי. אין לי מילים להודות לכולם על מה שהם עשו למעני.

געגועים לאמי

הירוקו קאוואגוצ'י

• המצב ב-6 באוגוסט ולפני כן

באותם ימים משפחתנו מנתה ארבע נפשות – אמי, אחי ואחותי הבוגרים, ואני. גרנו בבית בקאמיטֶנְמָה-צ'ו'. אבי, טושיאואומוֹיָה נהרג במלחמה בסין, ב-1938. מאחר שהייתי ילדה קטנה כשאבי נהרג, הכרתי את פניו רק מתמונות. במשפחה סיפרו שבילדותי, בכל פעם שראיתי תמונה של אבי, אמרתי: "אבא שלי לא יכול לצאת מהתמונה כי אף אחד לא מביא לו את כפכפי העץ שלו."

אמי, שיזוקו, גידלה אותנו לבדה. היא הייתה אימא בעלת מודעות גבוהה לחינוך והשכלה, יותר מכל שאר ההורים. למרות שחיינו בתקופת מלחמה, היא אפשרה לי ללמוד קליגרפיה ובלט. כשאחי התכונן לבחינת הכניסה לבית הספר העל-יסודי, אמי ביקרה במקדש 100 פעמים מדי בוקר כדי להתפלל שאחי יעבור את הבחינה בהצלחה. לפי תפיסתה, אחרי מות בעלה, הדבר היחיד שהיא יכלה להעניק לילדיה היה השכלה וחינוך. לכן אמי עבדה קשה מדי יום ביומו, מבוקר עד ערב, בכמה משרות בו-זמנית. אני זוכרת שחילקה עיתוני בוקר, ואחי ואחותי הבוגרים עזרו לה. גם אני באתי אבל הייתי קטנה, והתאמצתי להדביק את קצב ההליכה שלהם.

בימים ההם היו יחסים הדוקים בין שכנים, כמו בני משפחה, ולכן כשאמי הלכה לעבודותיה מדי יום, השכנים מסביב טיפלו בנו ודאגו לנו. גם משפחתו של דודי התגוררה בשכונה שלנו ומשפחתו של סבי התגוררה ברובע סמוך - הירוֹסָה-מוֹטוֹמָצ'ו'.

באותם ימים, בתי הספר היסודיים עודדו פינוי קבוצתי ופינוי של תלמידים לבתי קרוביהם שחיו באזורים כפריים. אני הייתי תלמידת כיתה ג' בבית הספר היסודי "טֶנְמָה", וצורפתי לקבוצה שפונתה למקדש בודהיסטי ביוקי צ'ו, יחד עם אחותי הגדולה, סומי, שלמדה בכיתה ו' באותו בית ספר. למרות הביקורים של אמי ואחי הגדול טושיוקי, שהביאו לנו מצרכים שונים, כגון תפוחי אדמה, אני ואחותי היינו קטנות, והיה לנו מאוד קשה להסתגל לחיים הרחק מהמשפחה. מאחר שאמי אמרה לי שאם נמות – נמות יחד, ביקשתי אותה

שתחזיר אותי הביתה לקאמיטְנְמָה-צ'ו'. בדיעבד, אילו נשארתי במקום שאליו פינו אותנו, ייתכן שכולנו היינו שורדים, כי אמי ואחי היו אולי נמצאים בביקור אצלנו כשפצצת האטום הוטלה על הירושימה.

• המצב ב-6 באוגוסט

ב-6 באוגוסט, כיוון שלא היו לימודים בבית הספר, יצאתי החוצה עם חבריי לשכונה. ראיתי מטוסי ב-29 טסים בשמים ומותירים אחריהם שובל של עשן לבן, ומיד כיסיתי את העיניים והאוזניים בשתי ידיי. זו הייתה, ככל הנראה, תגובה אוטומטית, כי כך אימנו אותנו לעשות. כך שלא ראיתי את ההבזק, כי עיניי היו מכוסות.

ברגע הפיצוץ של פצצת האטום היה לי מזל לפחות שנמצאתי מתחת לתעלה לניקוז מי גשמים, שנבנתה בשולי גג הבניין שתחתיו עמדתי. הודות לכך לא נפצעתי ולא הרגשתי את החום, הייתי מוגנת מאחורי קיר. חברתי נפגעה רק פגיעות קלות, וכך זחלנו שתינו ממקום מחבואנו דרך סדק, לבדנו, וחזרנו הביתה.

בבית חיכתה לי אמי, שנפצעה מההפצצה הגרעינית. באותו יום, אמי יצאה לקבל את מכסת האורז המוקצבת, והפצצה הוטלה כשהיא הייתה בדרכה הביתה. ברגע שהגעתי הביתה, היא חטפה תיק עזרה ראשונה, וברחה ממקום האסון יחד אתי.

מסביבנו ראיתי בתים הרוסים ומעקה של גשר שעלה באש. חצינו את הגשר וצעדנו לעבר קו'. במנוסתנו, פנתה אלינו אישה שנשרפה והייתה שחורה כפחם; היא התחננה לעזרה: "תנו לי מים, בבקשה, תנו לי מים!" אבל אנחנו היינו כל כך נואשות לברוח שלא יכולנו לעזור לה. עד היום אני חשה נקיפות מצפון שלא יכולנו לעזור ואפילו לא שאלנו לשמה.

כשהגענו 100-100 לביית הספר היסודי בקו', שמתי לב שאני יחפה. התפלאתי שלא נפצעתי בדרך כשרצנו דרך ההריסות.

בית הספר כולו היה מלא מפה לפה בפצועים, כולל הכיתות והפרוזדורים. אמי קיבלה שם טיפול. היא ספגה כוויות חמורות בידיים, ברגליים ובגב, וכוויות משניות בפנים, וגם שבר

דחוס חמור בגולגולת. הטיפול שאמי קיבלה לא היה אלא מריחה של קצת משחה. במבט לאחור, כיום אני אפילו לא בטוחה שבאמת מרחו לה משחה. משם, אמי ואני הלכנו, בהוראת העירייה, למקום שנועד לשמש מקלט באוגאוואצ'י-מאצ'י. כשהגענו למקלט, החל לרדת גשם שחור מהשמיים. הסתתרנו מהגשם בעזרת לוח מתכת שמצאנו בסביבה. זמן קצר אחרי שהגשם נפסק, אחי הגדול טושיוקי הגיע.

בעת הטלת פצצת האטום, אחי, שהיה תלמיד השנה השנייה בבית הספר הטכני "מאצ'ימוטו", גויס למפעל באי קאנאוואג'ימה, במרחק מה מהחוף של אוג'ינה. לדבריו, ברגע הפיצוץ הוא היה יחד עם חבריו בסמוך לגשר מיוקי, בדרכם למקום הגיוס, אך הוא הסתובב וחזר הביתה, כי דאג לנו. סמוך למטה חברת הרכבת החשמלית של הירושימה הכביש בער והיה בלתי עביר משני צדדיו; לכן הוא פנה לכיוון בית הספר העל-יסודי "שוודו", חצה את הנהרות מוטוויאסו ואוקטה בסירה, ולבסוף הגיע לקנון-מאצ'י בסביבות הצהריים. בדרכו הביתה, מישהו ביקש ממנו שיעזור לאדם אחר שנמחץ תחת הריסות של גן ילדים, אבל הוא לא יכול היה לעזור לו. הוא מיהר הביתה, לוודא בהקדם האפשרי שמשפחתו בריאה ושלמה. הוא אמר לי שהוא הצטער שלא יכול היה לעזור להם. כשאחי הגיע הביתה, האש התקרבה והגיעה כמעט עד לבית שלנו. לימים הוא סיפר לי שהוא כיבה את האש מיד בעזרת דליי מים. ואז, לאחר שוידא שאין איש בבית, הוא פנה לכיוון אוגאוואצ'י-מאצ'י, כדי לחפש אותנו, ושם התאחדנו לבסוף.

לדבריה של אמי, בבוקרו של ה-6 באוגוסט, אחותי הגדולה אמרה לה שהיא לא רוצה ללכת לבית הספר. אך אמי לא הרשתה לה להיעדר מהלימודים, כי קיוותה שאחותי תמשיך את לימודיה בבית הספר העל-יסודי לבנות, "יאמאנאקה". אמי שלחה את אחותי לבית הספר באותו בוקר כמו בכל הימים, אך היא מעולם לא שבה.

• המצב החל מה-7 באוגוסט

למחרת הטלת הפצצה הגרעינית, אחי נסע לבית הספר היסודי "טְנָמָה" כדי לחפש את אחותי, שעדיין לא חזרה הביתה. אמרו לו שבעת ההפצצה, היא ניקתה את החדר של מנהל בית הספר, אז אחי חיפש אותה שם בין ההריסות אך לא מצא דבר. הבניין שבו שכן בית הספר נכתש והריסותיו עלו באש והיו לאפר.

אמי, אחי ואני נשארנו ימים אחדים במקלט באוגאוואצ'י-מאצ'י, אבל אמי כל כך דאגה לאחותי שהחלטנו לחזור הביתה.

אמי הייתה מרותקת למיטה מאז שחזרנו הביתה. הטיפול היחיד שקיבלה היה משחה שמרחו לה על הפצעים בבית הספר היסודי בְּקוּי.

מאחר שהבית שלנו לא נפגע ובדרך נס אפילו לא נשרף, השכנים לקחו לעצמם את המזרנים והמצעים שלנו. לאחר שדודתי, סוּאָקוּ אֹמוֹיָה שמעה על כך, היא התרגזה ושאלה אותנו: "מה קרה לכם? נתתם לאחרים ברוחב לב את המצעים והשמיכות שלכם, ולא ימא שלכם לא דאגתם, ולא כיסיתם אותה?" מאחר שאחי היה רק תלמיד שנה שנייה בבית הספר הטכני ואני הייתי רק תלמידת כיתה ג' בבית ספר יסודי, כלומר, במונחים של היום, תלמיד חטיבת ביניים ותלמידת בי"ס יסודי, לא יכולנו למעשה להתמודד כראוי עם המצב שנוצר. לאחר שדודתי באה לגור אתנו, היא זו שטיפלה באמי ובנו. בעלה של דודתי, שִיגָאוּ – אחיו הצעיר של אבי, גויס ליחידה צבאית ביאמאגוצ'י אבל חזר להירושימה יומיים לאחר הטלת פצצת האטום, כי אשתו ובתו נֹבּוּאָה שהו בהירושימה. אלמלא דודי ודודתי, היינו מתקשים מאוד להתמודד, שכן נותרנו שני ילדים ואם המרותקת למיטתה.

אף כי אמי שמחה על כך שהכוויות בפניה נרפאו במהרה, הכוויות החמורות בגבה לא נרפאו. כל העור בגב שלה התקלף לפתע בדיוק כשאני חשבתי שמצבה משתפר, כי העור התחיל להתייבש. תחת העור שלה רחשו רימות. תוך זמן קצר, כל הגב שלה היה מלא בתולעים הרוחשות. לא ניתן היה להיפטר מהן באופן מוחלט. כשאחי ואני התחלנו לישון

לצדה של אמי, ששכבה עטופה בכילה, לא יכולתי שלא לחוש בריח החרוף של הרימות הרוחשות.

למרות פציעתה החמורה, אמי מעולם לא אמרה דברים כגון, "כואב לי", או "מגרד לי", ולא השתוקקה למים. היא רק אמרה, "אני רוצה אפרסק, אני רוצה אפרסק", אז דודתי הלכה לקנות אפרסקים באינקוצ'י כשאני חושבת על זה בדיעבד, היא בטח הייתה נורא צמאה.

בבוקרו של ה-4 בספטמבר, אמי הלכה לעולמה. הבנתי את זה רק אחרי שדודתי אמרה לי, "הירוקו! אימא שלך איננה כבר." אחי ואני ממש לא קלטנו את זה עד אז. במבט לאחור, אני מתקשה להבין איך היא שרדה אפילו חודש עם הפציעה החמורה בגולגולת שהיה בה שבר פתוח. כשחייילים העמיסו את הפצועים על משאית כדי לפנות אותם, אמי סירבה בכל תוקף לעזוב את הבית עד שתיוודע מה עלה בגורלה של אחותי. איש אחד, שנפצע פצעים אנושים כמו אמי, החלים הודות לטיפול שקיבל במרפאה מחוץ לעיר. בדאגתה לאחותי הנעדרת, אמי שרדה רק הודות לכך שנאחזה בתקווה שתשוב לראותה. שרפנו את גופתה של אמי ביום מותה במקום שבו שכנה אז משרפת קוֹסֵאי-קָאן. אבל לא חשתי צער ולא התמלאתי בדמעות. הרגשות שלי היו כבר כנראה מאובנים. באותו יום ירד גשם, וגופתה של אמי לא נשרפה בקלות.

בעיר, כל הבניינים התמוטטו ונשרפו, והאזור כולו היה למישור נרחב של אדמה חרוכה. אפשר היה לראות מביתנו את תחנת הרכבת של הירושימה ואת האי נינושימה. בכל מקום היו גופות. את הגופות שצפו בנהר, החיילים משו מן המים ושרפו. אף כי היו גופות שנשאר שרועות על האדמה יותר מחודש ימים, לאיש לא היה אכפת, חלפנו על פניהן באדישות. מאחר שלא היה לנו מושג מהי פצצת אטום, ולא היה לנו מה לאכול, אכלנו ללא היסוס גם מזון שנחשף לקרינה, כגון תפוחי אדמה שגדלו בשדות של אנשים זרים ואורז שנקבר תחת אדמה שהזדהמה.

• החיים אחרי פצצת האטום

זמן קצר לאחר מות אמנו, עברנו לכפר מידוראי, שם היו לנו קרובי משפחה, וביקשנו רשות לגור באורווה שלהם. סבא וסבתא שלנו כבר הגיעו לשם. בזמן ההפצצה הגרעינית, סבא שלנו, טומקיצי' אומי'ה וסבתא מאצונו שהו בבטחה בסלון ביתם. אך לאחר שהם הגיעו לכפר מידורי, סבא שלנו שהיה אדם בריא לחלוטין התחיל לפתע לחוש ברע, ונפטר חמישה ימים אחרי מות אמנו. לא שמענו דבר מדודנו שזזו שהתגורר עם סבא וסבתא שלנו בהירוֹסָה-מוֹטוֹמאצ'י, ולדבריהם, היה בכניסה לבית בעת ההפצצה הגרעינית, אך מאז נעלם מבלי להשאיר עקבות.

בכפר מידוראי היו המון דברים שלא הורגלנו בהם עד אז. אחרי לימודים בבית הספר בכפר במשך כשנה, חזרנו להירוֹסָה. כולנו נשארנו יחד, יישרנו חלקת אדמה ובנינו לנו בקתה לגור בה. דודתי ודודי טיפלו בנו כהורים מאמצים וגידלו אותי ואת אחי כאילו היינו הילדים שלהם. באותה תקופה לא חשתי בחסרונם של הוריי.

עם זאת, ככל שבגרתי, התחלתי לחוש בחסרונם. ראיתי את בת דודתי, שלצדה גדלתי כמו אחות אמתית, לומדת עם מורים פרטיים החל מבית הספר היסודי, וחשתי מעט קנאה ובדידות. גרתי עם משפחתו של דודי עד שנישאתי. דודי ניהל נגריה לייצור רהיטים, ואני עבדתי שם במנהלת חשבונות.

• נישואים ומחלה

בעבר, אנשים רבים הסתירו את העובדה שהם נפגעי פצצת האטום. בייחוד נשים רבות אפילו לא פנו לקבל את הפנקס המקנה לקרבנות פצצת האטום זכות לטיפולים רפואיים, כי הן רצו להסתיר את העובדה שגם הן היו בין הקרבנות, דבר שהיה מונע מהן להשיג את היעד הנכסף - להינשא. אף שכיום אני אסירת תודה על קבלת הפנקס, לקח לי זמן עד שהגשתי בקשה לקבל אותו. אשר לנישואים, האמנתי שאנשא למישהו שדודתי ודודי

ישדכו לי. בסופו של דבר נישאתי באמצעות מפגש היכרות מאורגן. למזלי, בעלי לא ראה פגם בכך שהייתי נפגעת של פצצת האטום.

לאחר נישואיני, היו לי חששות ביחס לילדים שייוולדו לנו. אני סובלת מסרטן בבלוטת התריס. אחי הגדול ובת דודתי סובלים גם הם מסרטן. לבתי יש גידול מסוג נירומה אקוסטית. אינני יכולה שלא לחשווד כי הסיבה למחלתה של בתי היא פצצת האטום.

• כמיהה לשלום

אני מרבה לספר לילדיי על אודות פצצת האטום. לקחתי אותם גם למוזיאון השלום בהירושימה, וסיפרתי להם על המצב ששרר בעת ההפצצה הגרעינית. בעבר הייתי כל כך עסוקה במטלות של חיי היום יום שלא היה לי זמן אפילו לבקר בקברים של בני משפחתי, אבל כיום אני מבקרת אותם לעתים קרובות ושוהה שם זמן מה ומשוחחת עם השכנים שלנו מאותם ימים לפני שאני חוזרת הביתה. אילו אמי הייתה בחיים, הייתי עושה דברים כדי לשמח אותה, ולתת לה להרגיש כמה אני אוהבת אותה. לכן, תמיד כשאני פוגשת נשים בנות גילה של אמי פחות או יותר, אני לא עוזבת אותן מרוב רצון לשמח אותן כפי שהייתי משתדלת למען אמי שלי אילו הייתה בחיים.

כיוון שאנשים כה רבים הקריבו את חייהם בהפצצה הגרעינית, אני מלאה בהכרת טובה על מצב בריאותי כיום. וכשאני חושבת על אמי המנוחה, אני רוצה לחיות שנים רבות ולהיות חזקה ובריאה למען ילדיי.

מקרה בלתי נשכח בקיץ ההוא

צ'וקו שימוטאקה

• החיים בזמן המלחמה

נולדתי ב-1921 בכפר טונוגה (שמקרא לימים קאק-צ'ו), וכיום הוא חלק מהעיירה אַקיאוֹטָה-צ'ו), בנפת יאמאגאטָה, באזור שיפוט הירושימה.

בסביבות 1940 או 1941, עזבתי את בית הוריי ויצאתי ללימודים שכללו עריכת טקס תה, סידור פרחים, וכללי נימוס, אצל מורה לנימוסים והליכות שהייתה ידועה כמורה קשוחה וקפדנית. הלימודים התקיימו בביתה בכפר צוצוגה (כיום חלק מהעיירה אַקיאוֹטָה-צ'ו), ואצלה גם התאכסנתי. זה עזר לי מאוד בהמשך. כמה שנים לאחר מכן, לאחר שהמורה הלכה לעולמה, נתבקשתי על ידי המפקח על החינוך בכפר צוצוגה למלא את מקומה כמורה. כך יכולתי להשתכר למחייתי הודות לתשלום שהכפר שילם לי תמורת ההוראה.

כך הכרתי את היסאשי קאנואמוטו, אחיינו של ראש הכפר טונוגה, ובמאי 1944 נישאנו. הנישואים סודרו עקב קשרים אישיים של אבי, שעבד במשרד של הכפר טונוגה. לאחר החתונה, גרנו אצל הוריו של בעלי (חמי קאמסאבורו וחמותי סְקִיזו), סמוך לגשר צורומי בהיג'יאמה-הונמאצ'י, שבהירושימה. בעלי עבד מחוץ לבית כי היה לו עסק לממכר שעונים, אבל הוא נאלץ לסגור אותו בגלל התחרות – היו חנויות רבות מסוג זה באותה סביבה, ולא היה צורך בכולן. במצב הקשה ששרר בזמן המלחמה, לא היה צורך בשתי עקרות בית במשרה מלאה במשק בית אחד, ונשים נדרשו לצאת לעבודה, ולכן חודש לאחר החתונה יצאתי לעבוד במחסן הנשק הצבאי בקאסומי-צ'ו, שבו עבד גם חמי.

• המצב לפני הטלת פצצת האטום

גם חמי וחמותי היו ילידי הכפר טונוגה. חמותי תכננה לבקר שם מה-3 באוגוסט, אך לפתע באותו בוקר שינתה את דעתה ואמרה לי: "סעי את קודם. אני אבקר שם בחג האובון, ואשאר כ-10 ימים." אז נסעתי לבית הוריי בכפר טונוגה, מה-3 עד ה-5 באוגוסט. כשחציתי את גשר צורומי, חמותי רצה אחריי כדי לתת לי שמשייה שהייתה במצב טוב, ואמרה לי: "תשאירי אותה בבית של הורייך כי אם נשמור אותה בהירושימה, מי יודע מה יקרה לה עם

כל הפצצות האוויר. " היא הוסיפה: "תמסרי דרישת שלום לאבא ואימא שלך, ותקפידי לחזור ב-5 באוגוסט." אלה היו המילים האחרונות שחמותי אמרה. הקשבתי לה ולא היה לי כל מושג שאלה יהיו המילים האחרונות שהיא תאמר לי. בביקורים שלי אצל הוריי, תמיד רציתי להישאר שם כמה שיותר ולנוח, אז החלטתי לחזור הביתה באוטובוס האחרון שיצא בליל ה-5 באוגוסט. אך כשניסיתי לעלות על האוטובוס, לא אפשרו לי להיכנס, ונאלצתי לחזור לבית הוריי. כשאבי שמע שלא חזרתי הביתה, הוא נזף בי, ואמר: "מי שלא עומדת במילה שלה היא כישלון. אין לי מספיק מילים כדי להתנצל בפני מר וגברת קאוואמוטו על השקר שלך!" הוא גם שלח להם מברק ובו הודעה: "אני אדאג שצ'וקו תחזור מחר הביתה ויהי מה."

• המצב בין ה-6 וה-9 באוגוסט

למחרת (ה-6 באוגוסט), התמהמהתי עוד בבית הוריי למרות שהיום שבו הבטחתי לחזור כבר עבר, והייתי אמורה לצאת מוקדם בבוקר. אך אילו יצאתי משם מוקדם בבוקר הייתי חווה את ההפצה במקום הרבה יותר קרוב למקום ההתפוצצות של פצצת האטום. ואז הגיעה השעה 8:15 בבוקר. הרגשתי הבזק כלשהו ואז נשמע בום כאילו שהאדמה רעמה. במשך כמה רגעים ריחפו באוויר אינספור פיסות נייר קרועות או חרוכות שעליהן נכתב ביפנית "העיר הירושימה." לנוכח המראה הזה תיארתי לעצמי שקרה משהו בהירושימה. כעבור זמן מה הודיעו לנו שדבר מה חמור ביותר אכן קרה כנראה בהירושימה. ניסיתי לחזור להירושימה, אבל אנשים אמרו שהדרך לעיר במצב שנשים וילדים לא יוכלו לעבור בה. אז אבי יצא ראשון להירושימה ברגל, כדי לבדוק מה קרה שם. לדבריו, הוא הגיע בתחילה לבית בהיג'ימא-הוֹנְמָאצ'י שם גרנו, וראה שהכול עלה באש. בחורבות שנתרו מהאש, הוא מצא קרש ועליו הודעה בכתב: "אנחנו במגורים שבמחסן הנשק." הוא הלך לשם ומצא את בעלי ואת חמי וחמותי. היא ספגה כוויות חמורות ונשמה כבר את נשימותיה האחרונות. לאחר שבדק את מצבם של בעלי ושל חמי וחמותי, אבי הלך לבדוק מה מצבו של

הדוד שלי, בהיגאשי-האקושימה-צ'ו. כיוון שביתו נהרס עד היסוד, דודי פוּנָה לאזור קוֹאִי. בן-דודי, שהשתתף בפעולות הפינני של ההריסות במסגרת גיוס תלמידים, נמצא מת. אחרי שהסתובב בשטח ובדק, אבי חזר לכפר טונוגה. מששמעתי שמשפחתי, כולל בעלי, היו במגורים שבמחסן הנשק, הגעתי להירחשימה בבוקרו של ה-8 באוגוסט ברכבת ואחר כך באוטובוס (קו קאָה). בדרכי לשם, ראיתי פצועים רבים שנשמו בקושי, שרועים ברחבה שבחזית תחנת הרכבת של קו קאבה. לכל אחד מהם הייתה רק קופסת שימורים אחת לצדו. כשאנשים באו למצוא בני משפחה, אפילו כשהציצו לתוך פניהם של הקרבנות וקראו בשמות יקיריהם, לאיש מהנפגעים לא היה כוח להשיב. למראה פצועים רבים כל כך נמלאתי דאגה עמוקה למשפחתי.

הרכבת שלי עצרה בקרבת תחנת מיטאקי, והנוסעים התבקשו לרדת. משם הלכתי למגורי מחסן הנשק, מצוידת במצרכי מזון כגון שזיפים משומרים ואורז שקיבלתי מהוריי. אבל לא ידעתי לאיזה כיוון עלי ללכת במרחבי המישור השרוף. נאלצתי להסתובב שם כשכל ציוני הדרך שהכרתי נעלמו. לפתע ראיתי אש. שיערתי ששם ימצא מישהו, והתקרבתי אל האש כדי לבקש הוראות דרך, וגיליתי שהאש שימשה לשריפת גופות. על גשרים, בשולי כבישים או בשדות אורז, כמעט בכל מקום שרפו גופות. אפילו למראה הגופות העולות באש לא הרגשתי דבר, ולא נתתי את דעתי על הצחנה. הרגשות שלי היו כנראה מאובנים. בשעה מאוחרת בליל ה-9 באוגוסט, ב-3 לפנות בוקר, הגעתי לבסוף למגורי מחסן הנשק. חמותי אמנם כבר נפטרה, אך גופתה עוד שכבה בקרבת מקום כי חלפו רק שעות מעטות ממותה. כיוון שהיא נמצאה בשדה בעת הטלת הפצצה, היא הייתה במצב נורא, סבלה מכוויות בכל חלקי גופה, והסנטר והחזה שלה נשרפו כליל. לדברי חמי, הוא הדליק כמה נרות כשחדל לשמוע את האנחות שלה וגילה שהיא מתה. למחרת, חמי בנה ארגז עץ, הניח בתוכו את חמותי, ושרף את הארגז בשדה של תפוחי אדמה.

• מות בעלי

מאחר שבעלי היה בבית, הוא לא סבל מכוויות או מפציעה נראית לעין. הוא אמר לי שלשמע זעקותיה של אמו שעבדה בשדה, הוא יצא החוצה כדי להציל אותה.

ב-15 באוגוסט, התעוררתי בשעה 5:00 בבוקר. למרות שבעלי אמר לי שאיני צריכה לקום כל כך מוקדם, הכנתי כופתאות להגיש כמנחה לנשמה של חמותי, כי זה היה ביום השביעי לאחר מותה – היום שבו היינו אמורים לקיים טקס אזכרה. הכנתי גם דייסת אורז לשלושתנו. ניסיתי להאכיל את בעלי דייסת אורז, כששכב על הרצפה לצד חמי בחדר שהיו בו שלושה מזרני טאטאמי, אבל הוא לא הגיב. הוא נפטר עוד לפני שחמי הבחין בכך. זבובים רבים התעופפו עכשיו סביב גופתו של בעלי, ולכן, כדי לשרוף את הגופה בהקדם האפשרי, הודעתי במשרד השלטון המקומי שבעלי נפטר ב-14 באוגוסט (למרות שלמעשה הוא נפטר ב-15 באוגוסט), ושרפתי את גופתו ביום מותו. חמי שוב בנה ארגז עץ, הפעם עבור בעלי.

הנחנו את בעלי בארגז ושרפנו אותו. לחמי היה כנראה קשה מאוד לשאת את שריפת גופתה של חמותי, ולכן הוא ביקש שהפעם אני אמלא את התפקיד הזה ואשרוף את גופת בעלי. גם עבורי להעלות באש אדם שעוד הבוקר נשם היה מעשה מרתיע מאוד, אבל זו הייתה אחריותי, והצתתי את האש. אבל ברגע שהגופה התחילה לבעור, כבר לא יכולתי להישאר שם. ניסיתי להתרחק, ואז התברר לי שאינני מסוגלת לעמוד, הרגליים שלי כשלו. אז בלית ברירה זחלתי עד הבית. מסביבי שרפו גופות, ובזחילה ספגתי כוויות בכפות הידיים, בברכיים, ובכפות הרגליים, כי האדמה עדיין להטה.

למחרת, יצאתי לאסוף את עצמותיו של בעלי והתפלאתי מדוע לא נשמעה אזעקה בזמן שמטוסי אויב טסו בדיוק מעלי. רק לאחר מכן התברר לי שהמלחמה כבר הסתיימה.

• ציאניד כדי להתאבד

במחסן הנשק כל הנשים קיבלו ציאניד. אמרו לנו לבלוע את הרעל במקרה שחייילים אמריקאים יאנסו אותנו, כי זו הייתה בושה ליפן. כשבעלי נפטר, ניסיתי לבלוע את הציאניד, כי חשתי שאין לי תכלית. כשחמי יצא לדווח על מות בעלי במשרד השלטון המקומי, אפילו שתיתי מים כדי לבלוע את הציאניד. אבל באותו רגע חלפה מחשבה במוחי על חמי – מה הוא יחשוב אם יחזור הביתה ויגלה שגם אני כבר לא בין החיים. אז החלטתי לא לבלוע את הציאניד, מתוך מחשבה שמוות אינו אופציה עבורי, ושחובתי לטפל בחמי. גזרתי את שיערי הארוך, ושרפתי אותו יחד עם גופתו של בעלי, ובאותו זמן דיברתי עם נשמתו. "סליחה, יקירי. אני לא יכולה להצטרף אליך. זה מה שאני מרגישה כלפיך." אלמלא חמי, הייתי בולעת את הציאניד.

לאחר שובי לכפר טונוגה, עדיין שמרתי את הציאניד מכל משמר. אחד האחים שלי מצא את הרעל ושרף אותו, כי חשש שמא אתאבד אם הרעל יהיה בהישג ידי. אין לי מילים לתאר את הריח של הכימיקל העולה באש.

• מותו של חמי

חמי היה במחסן הנשק בעת הטלת פצצת האטום, וספג כוויות חמורות בגבו. זאת הסיבה שהוא נאלץ תמיד לשכב על הבטן כשישן. לאחר מותו של בעלי, התכוננתי לחזור לכפר טונוגה עם חמי. אבל ב-25 באוגוסט הוא נפטר. אני הייתי רק בת 24, ולפתע נשארתי לבד לגמרי בהירושימה, לאחר ששכלתי את בעלי ואת שני הוריו. חשבתי שאני מוכנה למות. אבל לא יכולתי, כי הרגשתי מחויבות ואחריות להביא את האפר של שלושתם לכפר הולדתם של חמי וחמותי, ולמסור אותו למשפחתם בכפר.

- **השיבה לכפר טונוגה**

לבסוף חזרתי לכפר טונוגה ב-6 בספטמבר, ועמי האפר של בעלי ושל חמי וחמותי. קרובי המשפחה של בעלי קיימו הלוויה למשפחתי בביתם. מאחר שהייתי מאוד כחושה, והרגשתי לא טוב באותם ימים, הוריי וכל האחים שלי באו להשגיח עליי. אני עדיין בחיים הודות להם. הורים ואחים זו תמיד ברכה גדולה. התיאבון שלהם לאוכל היה כל כך מדבק עד שגרם גם לי לאכול. בתקופה שבה תמיד היה מחסור באוכל, הכרחתי את עצמי לאכול אפילו כשלא באמת רציתי, כי הרגשתי שאם לא אוכל דבר זה יזיק לי. אני חושבת שזה באמת עזר לי.

אחרי שחזרתי לכפר טונוגה, נסעתי להירושימה כמה פעמים יחד עם אבי. יום אחד, אדם זר – לא יפני, שהיה שבוי מלחמה, רדף אחרינו ברחובות העיר. אנחנו כבר היינו מותשים מהליכה, מה עוד שנאלצנו לכתת את רגלינו באזור שלא היו בו רחובות, בגלל הטייפון מאקוראזאקי. למרות שהצלחנו לברוח ממנו כי רצנו אחוזי ייאוש, עד היום אני לא יכולה לשכוח את הפחד שהרגשתי אז.

- **נישואים שניים**

ב-1957 נישאתי בשנית לאדם שהיו לו 3 ילדים, והצעיר שבהם היה בן שנתיים. בתחילה התכוונתי לסרב להצעת הנישואים כי מעולם לא התנסיתי בגידול ילדים. אבל לאחר שפגשתי את ילדיו, הם היו כל כך מתוקים, ששיניתי את דעתי והחלטתי להינשא לו מתוך מחשבה שגידול שלושה ילדים עשוי להסב לי אושר, בעוד שהסיכוי ללדת ילדים משלי היה קלוש.

- **מצבי הבריאותי**

המצב הגופני שלי גרם לי דאגה לעתים קרובות. כיום, עליי להיות מטופלת על ידי רופאים מסוגים שונים. כשאני הולכת לרופא שיניים מקומי לעקור שן, הוא מבקש שיתלווה אלי רופא, כי הדם שלי לא נקרש כראוי.

ב-2001, לפני כ-7 שנים, עברתי ניתוח כי חליתי בסרטן השחלה. מאחר שהסרטן התפשט למעיים, הניתוח התרחב עד כדי כריתה של 50 ס"מ מהמעיים שלי. סרטן השחלה הוא מחלה שקשה לרפא ואצלי הוא התפשט למעיים. אז העובדה ששרדתי היא נס. כשסבלתי מסרטן השחלה, הרגשתי טעם מר כשאכלתי. אותה תחושה חזרה בזמן האחרון, אז ניגשתי לבית חולים, להיבדק. בבית החולים אבחנו חסימת מעיים ונאלצתי להתאשפז.

- **החשיפה לקרינה מפצצת האטום**

אמנם לא סבלתי מכוויות כתוצאה מחשיפה ישירה לקרינת הפצצה, אבל זבובים הטילו ביצים בכל חלקי גופי, כולל הידיים, כפות הרגליים, והגב, ומתוכן בקעו אינספור רימות שהגיוחו מתוך העור שלי. הכאב היה דוקר, כמו עקיצה של זבוב הסוס. עדיין יש לי המון צלקות בגב שהותירו הרימות, ובגלל זה אני לא רוצה ללכת לשום בתי מרחץ ציבוריים, כולל מעיינות חמים.

רופאים בבתי חולים שואלים אותי מה קרה לי כשהם רואים את הגב שלי. אני משיבה להם שזו תוצאה של פצצת האטום. היו גם רופאים ששאלו אותי אם הגב שלי היה חשוף כשהפצצה הוטלה, אבל זה לא היה כך.

השלום חשוב מאוד. אני מאמינה שמלחמות הן עוול, וצריך להימנע מהן. אפילו כשיש בעיות בבית, ואתה לא מאושר. עלינו לרסן את עצמנו כדי לא לגרום לבעיות.

אתה בר-מזל

טושיאו מיאצ'י

• החיים בימים ההם

נולדתי ב-1917 בכפר נאקאנושו שבנפת מיצוגי (כיום, אינושימה-נאקאנושו-צ'ו), בעיר אונומיצ'י). אבי עבד במשרד הדואר בנאקאנושו, ואמי הייתה עקרת בית במשרה מלאה שגידלה גם גן ירק קטן. נולדתי בן ראשון אחרי שלוש בנות, ושנתיים אחריי נולד אחי הצעיר. אחותי הצעירה ממני נפטרה ב-1924, זמן קצר לאחר לידתה. לאחר מכן גם אמי הלכה לעולמה. מאז אבי גידל אותי לבדו.

ב-1939 גויסתי לצבא והוצבתי באוגדה החמישית, בגדוד הארטילריה החמישי של חיל התותחנים. כמפקד כיתה עברתי בתוך 3 שנים ממקום למקום בוויטנאם ובסין. אחרי שהשתחררתי, עבדתי בסניף היקארי של חנות הכלבו מארוקאשי שניהל בן דודי. ב-1943 עזבתי את עבודתי, ועברתי לעבוד במשרד בסניף היקארי של חברת מיאג'י לייצור פלדה בניהולו של סבי מצד אבי. הסיבה לכך שהחלפתי מקום עבודה הייתה שמשרדיה הראשיים של החברה שאליה עברתי היו ממוקמים קרוב יותר למקום מגוריו של אבי, וחשבתי שזה יקל עליי לטפל בו. בערך באותה תקופה שבמהלכה החלפתי מקומות עבודה גם נישאתי. בני הבכור נולד באפריל 1944.

באפריל 1945 קיבלתי צו גיוס בפעם השנייה. הפעם פינית את אשתי ואת בני לאינושימה. הוצבתי שוב בגדוד התותחנים החמישי, אבל הפעם תפקידי היה פקיד רישום במפקדת הגדוד. מאחר שרוב החיילים נשלחו למקומות שונים במדינה, להגן על האיים הראשיים של יפן, נשארו במפקדה רק חיילים מעטים. כפקיד רישום, אחד מתפקידי העיקריים היה לערוך מרשם צבאי ולחלק תעודות זהות צבאיות. לא נדרשתי אפילו להשתתף באימונים צבאיים.

המפקד שלי, סמל אוקאדה, מהכפר קוּבָּאטָאקָה בנפת ג'ינסֶקי (כיום ג'ינסֶקי-קוֹגֶן-צ'ו), נפת ג'ינסֶקי), היה אדם מיוחד. כיוון שעבדנו רק שנינו באותו חדר, נוצרו בינינו יחסים טובים והוא חיבב אותי מאוד.

ביוני 1945 שונה שם היחידה שלי ליחידת הארטילריה של חיילי מילואים במחוז צ'וגוקו (היחידה ה-111 של צ'וגוקו). מיקומה היה מערבית למבצר הירושימה. מסביב לחפיר שהקיף את המבצר נבנו כמה מבנים צבאיים בני שתי קומות, היכן שהוצבו זה מכבר ארבע סוללות ארטילריה.

• המצב לפני ההפצצה הגרעינית

התכנית שלי הייתה לחזור לעבודתי הקודמת במשרד, לאחר שאשתחרר מהצבא. זו הייתה כנראה גם התכנית של החברה שהעסיקה אותי. מכתב מנשיא החברה נשלח אלי לסוללה ובו נשאלתי האם באפשרותי להגיע לעיר היקארי כדי להשתתף בישיבה חשובה. אבל אני חששתי לבקש רשות לצאת, כי לא רציתי שחברי ליחידה יבקר אותי על כך שנטשתי את משמרת באמתלה של עסקים, כי מקום עבודתי הקודם נוהל על ידי בני משפחתי. בעודי מתלבט, גילה סמל אוקאדה התחשבות רבה, ואמר: "אל תדאג. אני אשיג לך את האישור." הודות לו קיבלתי אישור מיוחד לצאת מהבסיס, והגעתי לעיר היקארי ב-5 באוגוסט (יום ראשון). האישור ניתן בתנאי שאחזור ליחידה ברכבת שהייתה אמורה להגיע לתחנת הירושימה בשעה 9:00 למחרת בבוקר, ה-6 באוגוסט (יום שני).

ב-6 באוגוסט קמתי ב-4:00 בבוקר והספקתי לאכול ארוחת בוקר ולהגיע לרכבת שיצאה מתחנת היקארי. בשעה 8:15, שעת ההפצצה הגרעינית, דומני שהרכבת התקרבה לאזור תחנת איוואקוני. מאחר שכמעט לא שמעתי שום קולות מבחוץ בגלל הנהמה הרועשת של הרכבת, לא שמעתי את קול ההתפוצצות. אבל כל הנוסעים הביטו למעלה מבעד לחלונות בצד ימין (בכיוון נסיעת הרכבת), ואמרו: "ען עשן ענקי שנראה כמו בלון פרסום מתרומם מעל שמי הירושימה." באין שום הודעה, כשאיש לא ידע מה קורה, הרכבת המשיכה לנסוע עד שלפתע נעצרה בתחנת איצוקאיצ'י. שם נעצרו גם הרכבות שיצאו לפניה, וכל הנוסעים קיבלו הוראה לרדת מהן כי לא ניתן היה להמשיך בנסיעה לכיוון הירושימה. הייתי אובד עצות, הרי התחייבתי לחזור ליחידה מיד עם הגיעי להירושימה בשעה 9:00 בבוקר.

בחזית תחנת הרכבת של איצוקאיצ'י, היתמר ענן עשן שחור מאחד הקטרים, השתררה חשיכה כמו בלילה ובקושי הצלחתי להבחין באנשים המתנועעים. לאחר זמן מה, כאשר העשן השחור התחיל להתבהר, הבחנתי במשאית של משטרה צבאית שחנתה בקרבת מקום. נראה היה לי שהם בדיוק סיימו משימה כלשהי, וכשביקשתי שיסיעו אותי למבצר הירושימה בתקווה לחזור ליחידה שלי, הם הסכימו מיד. הם היו שניים, רב"ט וסמל. הם נראו מלאי מרץ, ללא כל פציעה חיצונית, כנראה שהם לא נחשפו ישירות לקרינה של פצצת האטום. אם הם עודם בחיים, הייתי רוצה להודות להם באופן אישי.

• המצב בעיר לאחר ההפצצה הגרעינית

למרות שאינני זוכר במדויק את המסלול שבו הם נסעו מאיצוקאיצ'י להירושימה, נדמה לי שהם נסעו בכביש ישיר שעבר דרך כמה שדות אורז. לאורך הכביש היה זרם של מפונים שברחו בחופזה ממקום האסון. כשהגענו להירושימה, הם נסעו במסלול של החשמלית. נדמה היה שכולם כבר פונו. העיר נראתה נטושה. לא ראינו אפילו כלב אחד או חתול. למרות שביקשתי מהם לפני כן שיסיעו אותי למבצר הירושימה, הם הורידו אותי בדיוק לפני גשר אֵיאֵוֹ. היחידה שלי הייתה כמטחווֹי אבן מהגשר, אז חשבתי שאוכל לצעוד לשם ברגל. אבל למעשה זה לא היה אפשרי, כי הכביש להט מחום. נעלתי נעליים עם שרוכים ווחותלות, אבל לא יכולתי להתקדם אפילו מטר אחד, ונאלצתי לעצור בגשר. נראה שחלפה כשעה שבמהלכה דשדשתי במקום על הגשר: התקדמתי צעד, וחזרתי צעד לאחור על גשר איאֵוֹ. לפתע, ניתך ארצה גשם זלעפות שדקר כמו מחטים שננעצו בעורי. זה היה גשם שחור וכל השטח שנרטב נראה כאילו פוזר עליו שמן. אבל כשניגבתי את הפנים בידיים, לא הייתה לי בכלל תחושה שמנונית. מאחר שהשטח החרוך היה במישור, לא היה בו שום מקום מחסה מהגשם, ואני נרטבתי עד לשד עצמותי וחיכיתי שהגשם ייפסק.

לאחר שהגשם נפסק, השתנתה לפתע הטמפרטורה, וחלה התקררות משמעותית, כמו בסתיו. הכביש החם התקרר במידה מספקת, כך שניתן היה לצעוד בו. כשהגעתי ליחידה שלי, המחנה היה במצב עגום. המקום שבו היו המבנים היה ריק, כאילו לא היה שם דבר לפני כן – כל הבניינים נהרסו ונשרפו והאפר נשטף בגשם. סמל אוקאדה גסס למוות, הוא סבל מכוויות בכל חלקי גופו, אך עדיין נשם. מאחר שהכוויות עיוותו את מראהו לחלוטין, לא זיהיתי אותו עד שהוא פנה אלי ואמר: "מיאצ'י, אתה בר-מזל!" הלכתי משם לזמן מה, אך כשחזרתי לאותו מקום בערב, לא מצאתי את סמל אוקאדה. כנראה שהעבירו אותו למקום אחר. למרות שזיכרוני מעורפל במקצת, ייתכן שאת הגנרל שוֹנְרוֹקוּ הָאָטָה מהפיקוד הצבאי מס' 2, פגשתי מיד אחרי הגשם השחור ב-6 באוגוסט. שלישי צבאי שליווה את הגנרל פקד עלי: "שא את הגנרל האטה אל צדו השני של נהר טֶנְמֶן, ודאג שהוא לא יירטב!" הגנרל האטה היה נמוך. מילאתי את הפקודה לשאת אותו על גבי ולהעביר אותו לצד השני של הנהר, אבל הוא לא היה כבד בכלל.

• פעולות הצלה

במגרש המסדרים המערבי, התאספו כ-90 חיילים ששרדו את ההפצצה הגרעינית. אני ושאר החיילים עסקנו בשריפת גופות. היה צורך לשרוף כמות עצומה של גופות, למשל, יום אחד 250, ולמחרת 300. במבצע זה, זכורים לי בייחוד שני חיילים אמריקאים ששכבו מתים על המדרגות של מבצר הירושימה. הם היו כנראה שבויי מלחמה מהכוחות האמריקאים שהוחזקו בבניין סמוך למבצר הירושימה באותם ימים. ב-6 באוגוסט, יום ההפצצה הגרעינית, נותרנו ללא שום מזון, לקחתי את 30 האנשים שלי לבניין העירייה כדי להשיג קצת צנימים. בעירייה הדברים לא התנהלו כפי שציפינו. התפתח ויכוח כל כך סוער בינינו ובין אנשי העירייה, עד שבסופו של דבר לא קיבלנו צנימים.

באותו יום לא נותרה לנו ברירה אלא לשתות מים חמים עם סוכר בתקווה להסיח את דעתנו מהרעב. החל מה-7 באוגוסט הצלחנו לקבל הקצבה של כדורי אורז וצנימים הודות לפעילות של צוותי הצלה שהגיעו מחוץ לעיר.

עד סוף אוגוסט המשכנו לעסוק בפעילויות הצלה, וישנו בשטח באותה תקופה. ב-31 באוגוסט יצאה לבסוף פקודה לפרק את כל היחידות. כאשר היחידות פורקו, מצרכים מסוימים שנשמרו במחסני הצבא חולקו לחיילים. אני קיבלתי מדי צבא ושמיכות. חיילים אחדים שבאו מאזורים כפריים קיבלו סוסים של הצבא, ורכבו עליהם הביתה. ב-1 בספטמבר עליתי על סיפונה של אנייה שיצאה מנמל איטוצ'אקי, ושבתי לאינושימה.

• מחלות

כחודשיים לאחר ששבתי לאינושימה, בעודי מטיל את מימי בשדה, הופתעתי לראות כמעט 2 ליטרים של שתן חום. צבעו החום של השתן נמשך. שנה לאחר מכן, אושפזתי בגלל בעיות במערכת העיכול. כמו כן, בהמשך, אושפזתי בגלל אי-ספיקת כבד. ב-1998 חליתי בסרטן בשלפוחית השתן ואושפזתי והטיפול בכך נמשך עד היום. בספטמבר 1960, קיבלתי תעודת בריאות המעידה שאני ניצול מפצצת האטום. לפני שקיבלתי את התעודה, התלבטתי האם אסכים לקבלה, ולבסוף החלטתי בחיוב, על פי עצה שקיבלתי במשרדי העירייה. מאז, בכל פעם שחליתי במחלה שנבעה ככל הנראה מפצצת האטום, חשתי הוקרה על כך שברשותי התעודה הזאת.

• החיים אחרי המלחמה

אחרי המלחמה, פתחתי חנות כלבו קטנה באינושימה. מאחר שזו הייתה חנות כלבו באזור כפרי, מכרנו מלבד מצרכי מזון גם אורז וחיטה מלוטשים, שמן מזוקק, ובהמשך גם

מכשירי חשמל לבית. החיים לא היו קלים, אבל הצלחתי לממן לימודים באוניברסיטה לילדיי ולתמרן בין ההכנסות וההוצאות.

ב-1946, זמן קצר לאחר שבתי הבכורה נולדה, היא נפטרה, וגם אשתי הלכה לעולמה. לאחר שנישאתי לאשתי הנוכחית ב-1947, נולדו לי עוד שני בנים ובת. כיוון שילדיי שנולדו אחרי המלחמה, היו כולם חלשים גופנית. חשדתי שזה נבע מהחשיפה שלי לקרינה של פצצת האטום. אשתי כנראה אמרה לבתנו לא לציין שהיא דור שני לקרבנות פצצת האטום, כדי לא לפגוע בסיכוייה להינשא בבוא היום.

• קצין בכיר נהרג בהפצצת הגרעינית

אילו נמשכה המלחמה אחרי ההפצצה הגרעינית, יפן הייתה נקלעת למצב קריטי. אני מאמין שהשלום השורר כיום מבוסס על קרבנות רבים. העובדה שחמקתי מחשיפה ישירה לקרינה של פצצת האטום, ושאני עדיין בחיים היום, היא הודות להחלטתו הנדיבה של סמל אוקאדה להשיג לי אישור יציאה מהבסיס. לא ידוע לי דבר על אודות הסמל מאז ה-6 באוגוסט, כאשר הוא אמר לי: "מיאצ'י, אתה בר-מזל." זה העיקר עליי במשך שנים רבות. "אני רוצה למסור לך את הוקרתי העמוקה, המפקד." ילדיי, שהבינו מהי התקווה המקננת בלבי, חיפשו מידע על אודותיו באינטרנט, התקשרו למקדשים שונים בזה אחר זה ושאלו עליו, ולבסוף מצאו למעני את קברו של הסמל אוקאדה. ב-2007, אני וכל בני משפחתי עלינו אל קברו של הסמל אוקאדה. לאחר שכיבדנו את זכרו ליד הקבר, והבעתי את הוקרתי בפני הנשמה שלו, חשתי סוף-סוף הקלה, השתחררתי מנטל כבד שהעיק על מצפוני.

כמיהה לשלום למען הדור הבא

טוקיאו מאָדוּאִי

• **המצב ב-6 באוגוסט ולפני כן**

ב-1945 גרתי עם אמי היסאיו ועם שתי אחיותיי הגדולות בקוסינוקי-צ'ו, צ'ומה [מחוז]-
1. אף כי באותה תקופה הייתי תלמיד בשנה הראשונה של חטיבת הביניים בבית הספר של
העיירה מיסאסה, עבדתי כל יום במפעלים ובמקומות אחרים במסגרת גיוס התלמידים, כי
בבית הספר לא התקיימו לימודים. גויסתי יחד עם 40 חבריי לכיתה לעבודה במפעל של
יצרנית המכוניות "ניסן", ששכן במיסאסה-הונמאצ'י צ'ומה-3. שתי אחיותיי הבוגרות עבדו אף
הן, קאזואה בסניף הירושימה של בנק הדואר, וצורואה בסניף הירושימה של מחסן הביגוד
הצבאי.

• **ה-6 באוגוסט**

גם באותו בוקר הייתי בעבודה כתלמיד מגויס במפעל של חברת ניסן לייצור מכוניות.
כתלמידים מגויסים, אני וחבריי לכיתה פוזרנו בכל מחלקות המפעל, ואני עבדתי במשרד
ומילאתי תפקידים שונים למשל כשליח המביא חלקים שונים לפועלים על פי הזמנות שהגיעו
מאולם הייצור. באותו זמן הגיעה מאולם הייצור הזמנה של כמה ברגים, אז יצאתי מהמשרד
כשבידיי שתי קופסאות והתחלתי ללכת לכיוון המפעל שנמצא בצדו האחורי של הבניין.
לפתע נעטפתי באור כחול שנראה כמו להבה הפורצת ממבער גז, ובד בבד שדה הראייה
שלי נחסם והרגשתי כאילו אני צף באוויר. חשבתי שמדובר במתקפת הפצצה פתאומית, אף
כי האזעקה המתריעה מפני הפצצות אוויר לא הושמעה, והיינו חשופים ללא כל הגנה. מיד
חשבתי בלבי, "אוי ואבוי, אני הולך למות..."

אני לא יודע בדיוק כמה דקות חלפו, אבל כששבתי להכרה, קלטתי שאני שוכב על
הרצפה. כעבור זמן מה, חשתי כאילו הערפל התפזר אט-אט כי הצלחתי שוב לראות,
וחשבתי לעצמי, "אני חי!"

קודם לכן, נפלתי על בלון גז שנטה על צדו בסמוך אלי ועור ידי השתפשף. אחר כך,
כשהרהרתי במה שקרה, נזכרתי שראשי היה מגולח ולבשתי רק חולצה עם שרוולים קצרים

ללא צווארון ומכנסיים קצרים כשפצצת האטום התפוצצה. לכן סבלתי מכוויות קשות בחלקי הגוף החשופים. אבל באותו רגע לא קלטתי מיד את מידת הפגיעה שספגתי, ולא ממש חשתי את הכאב. מאחר שלא ראיתי אף אחד מבני כיתתי שעבדו אתי במפעל, נמלאתי דאגה למשפחתי והחלטתי לחזור הביתה. כשהתחלתי ללכת, ראיתי שהשער הגדול של המפעל נפל ומתחתיו נלכדו שלושה אנשים. בעזרתם של כמה אנשים נוספים שהיו בסביבה הצלחנו לגרור אותם החוצה, ואחרי זה כולם אמרו: "בואו נלך! בואו נלך", וברחנו מהמפעל.

• המצב אחרי ההפצה הגרעינית

העיר כולה כוסתה בשברי בניינים וקירות שקרסו, ולא יכולתי אפילו להבחין ברחובות. ענן עשן הביל כמו מאש חנוקה רבץ על העיר, וכל האנשים שהתרוצצו ברחוב סבלו מכוויות וחלקם נסו על נפשם כשהם חובקים את ילדיהם. בעודי צועד על שברי בניינים ועל ערימות עצים שקרסו, ננעץ בכף רגלי מסמר שחדר דרך סוליית הנעל שלי, אבל באותו זמן הייתי כל כך מבוהל שלא יכולתי לחוש בכאב. מתחת להריסות שעליהן התהלכתי שמעתי גניחות של אנשים שקראו, "הצילו", אבל בתוך הגיהנום ששרר שם, אני עצמי הייתי אחוז אימה ומבלי לסייע לאלה ששיוועו לעזרה, פשוט המשכתי ללכת הביתה.

כשהגעתי הביתה ראיתי שהבית כולו נהרס. אמי ואחיותי היו אמנם אמורות להימצא שם, אך לא היה להן שום זְכָר. כיוון שהייתי בסך הכול בן 12, נמלאתי מיד בחרדה כי הבנתי ש"מעכשיו אני לבד לגמרי בעולם." במשך זמן מה הבטתי המום בבית שלנו ששוטח והמחשבה היחידה שעלתה על דעתי הייתה: "זה הסוף." בתוך כך, שמעתי אנשים בסביבה אומרים: "האש מתפשטת. תתרחק מכאן!" ובהדרגה הגעתי להחלטה לברוח. בעודי צועד לכיוון אתר הפינוי בפרברים שמשפחתי בחרה מראש, נתקלתי במקרה בבן כיתתי, נאקאמוֹרָה, שגויס לאותו מפעל כמוני. הוא התפנה לביתו של קרוב משפחה במיטאקי-צ'ו, והזמין אותי להצטרף אליו, "בוא נלך יחד", הוא אמר.

כיוון ששכונת מיטאקי-צ'ו שכנה על צלע ההר, לא נגרם שם נזק רב - מצאנו את הבית עם פגיעה קלה בלבד, וכמה חלונות שבורים. דודתו אמרה לנו: "תודה לאל שניצלתם, תודה לאל." היא הגישה לנו כדורי אורז, אבל לי לא היה תיאבון ולא יכולתי לאכול. כשיכולתי סוף-סוף לנוח קצת, התחלתי לחוש כאב בגופי, והבנתי שמהו אינו כשורה. כל חלקי גופי שהיו חשופים נכוו, וגופי כוסה בשלפוחיות כל כך גדולות שהמים בתוכם נעו בגלים. לא חבשתי כובע ולכן גם ראשי נכווה והלם בכאב. אמנם אומרים שאם שלישי מהגוף מכוסה בכוויות אין סיכוי להישאר בחיים, אך אני חושב שנכוויתי ביותר משליש מגופי.

מתישהו לפני הצהריים התחיל לרדת גשם. זה השרה תחושה נעימה על גופי השרוף, אז הנחתי לגשם להכות בי במשך זמן מה. הבטתי היטב בגשם היורד, הוא בהק כמו שנפט מנצנץ. בזמנו לא הבנתי דבר, אבל כיום אני מבין שזה היה "גשם שחור", "רדיואקטיבי". לאחר מכן נפרדתי מנאקאמורה והתחלתי שוב ללכת כדי להגיע לבית הספר ביאסו-מוֹרָה (כיום אֶסָאמינָאמי-קו, בעיר הירושימה), שהיה אתר הפינוי שלנו. המשכתי להרגיש את חום הגוף, אז קטפתי כמה מלפפונים משדה שהיה בסביבה, סחטתי את המיץ שלהם על הכוויות, והמשכתי ללכת.

כשהגעתי לבסוף לבית הספר, תחנת ההצלה הייתה פתוחה ומלאה בפצועים ששכבו בשורות זה לצד זה על הרצפה, כמו שלל דגי טונה שניצודו. שם קיבלתי לראשונה טיפול רפואי, שלא כלל אלא מריחת שמן בישול על הכוויות. עקב הצפיפות בבית הספר שהיה גדוש בקרבנות פצצת האטום, שלחו אותי למקום מחסה חדש ונפרד. בדרכי לשם, פגשתי במפתיע את אחותי, צורֶוֹאָה. היא שהתה בבית בעת הטלת פצצת האטום, וראשה היה חבוש בתחבושת. מאחר שסוף-סוף פגשתי במישהו ממשפחתי, חשבתי לעצמי: "אה! בכל זאת לא נשארתי לבד בעולם," והרגשתי הקלה. אחותי סיפרה לי שאמנו ניצלה והלכנו למקום שבו היא נמצאה. אמי שהתה במרפסת בעת הטלת פצצת האטום, וספגה חתך עמוק ברגל וכוויות בפנים. אחרי זה הצלחנו להתאחד עם אחותי השנייה, קאזוֹאָה, שהייתה בעבודתה בסניף הירושימה של בנק הדואר.

נשארנו ביאסו-מורה עד סוף המלחמה. זכור לי שהוצפתי בתחושת הקלה כשהבנתי שלא אצטרך לצאת למלחמה. נשארנו כשבועיים ביאסו-מורה, ולאחר מכן עברנו לביתם של קרובי משפחה בעיר הולדתנו של אבי, גונו-מוֹרָה, בטאקאטה-גון (העיר אקיטאקאטה כיום). כיוון שמצבי הבריאותי החמיר, היו אנשים בסביבתי שאמרו: "לא נשאר לו עוד הרבה זמן לחיות." רופא אחד נשלח לגונו-מורה, אז העלו אותי על עגלה דו-גלגלית גדולה, והובילו אותי לקבלת טיפול רפואי. שם לראשונה טיפלו בכוויות שלי בנוזל לבן לטיפול בכוויות, וסוף-סוף קיבלתי טיפול רפואי אמתי כלשהו. למרות הטיפול, הכוויות היו כה חמורות, שלא יכולתי לפשוט את הבגדים, ונאלצו לגזור אותם במספריים כדי להסירם מגופי. היה לי חום גבוה, ולשירותים יכולתי ללכת רק בעזרת מישהו שהחזיק אותי. למרות שהייתה פצועה בעצמה, אמי טיפלה בי, הצעיר בילדיה, והבן היחיד ביניהם. זכור לי שאמי נשארה ערה כל הלילה, נפנפה מעליי ללא הרף, ואמרה: "חם לך, נכון?" כשהכוויות התחילו להגליד, הופיעו דימומים תכופים מהאף. היו פעמים שהדימום לא פסק עד שהרופא נתן לי זריקה שהפסיקה אותו. לאט-לאט חזרתי לאיתני והתחלתי ללכת לבית הספר המקומי. באותו בית ספר היו בערך שלושה תלמידים שאף הם עברו מהירושימה לאחר שנפגעו מפצצת האטום. מתישהו בספטמבר, התחלתי להתעניין מה המצב בהירושימה, ונסעתי לעיר באוטובוס, לבדי. ליד החורבות של ביתי, מצאתי את השכנים שלנו שהתגוררו בסככות שהם בנו, ושוחחתי איתם. פה ושם ראיתי סככות נוספות שנבנו, וסיפקו מחסה כלשהו מהגשם. הלכתי למפעל המכוניות ניסן, שבו הייתי כשהוטלה פצצת האטום, ונתקלתי במקרה במנהל המפעל. הוא שאל לשלומי, וסיפר לי מה קרה אחרי ההפצצה. שוב הרגשתי נורא כשהוא סיפר לי שגלגלי העיניים של אישה שעבדה במשרד – אותו משרד שבו שהיתי בדיוק לפני ההפצצה – יצאו מתוך ארובות העיניים שלה כתוצאה מהפצצה. מאז לא פגשתי אף לא אחד מ-40 בני כיתתי שעבדו באותו מפעל, ואפילו כעת אין לי מושג מה עלה בגורלם.

• כיצד שיקמתי את חיי

שנתיים או שלוש לאחר מכן, עברתי להירשימה כדי לבנות מחדש את חיי, כי מחוץ לעיר לא הייתה עבודה. מאחר שלא היה לי רקע אקדמי, התקשיתי מאוד למצוא עבודה. עם זאת, עבדתי כמחלק עיתונים, כפועל באתרי בנייה, ולא בחלתי בשום עבודה כדי לכלכל את עצמי.

כשמלאו לי 23, החלטתי להינשא, ומאחר שרציתי שאשתי תדע עליי את הכול, סיפרתי לה שאני ניצול מפצצת האטום. אשתי הבינה הכול, והסכימה להינשא לי. באותם ימים פורסם מידע רב בעיתונים ובתקשורת על אודות תופעות הלואי שמהן סבלו ניצולי פצצת האטום, אבל אני השתדלתי לא להיות כלל מודאג. הייתי בן 27 כשנולד בני הראשון, ובאותה שנה גיסי סידר לי עבודה במפעלי טויו (כיום, יצרנית המכוניות מאזדה). עד אז, עברתי מעבודה לעבודה, אך גיסי עודד אותי להתאזר בסבלנות ולעבוד קשה, אז כשהתקבלתי לעבודה הזאת הייתי נחוש להשקיע מאמץ כמיטב יכולתי למען בני.

• דאגות בריאותיות

בשיחות עם חבריי לעבודה שעבדו איתי במשמרת הלילה, הכרתי אדם שנחשף לפצצת האטום כשהיה בגשר אצ'יא'ו. כיוון שהיה בקרבת המוקד של נפילת הפצצה, נדהמתי ממה שסיפר לי. ועדת קרבנות פצצת האטום פנתה אליו בבקשה שיעבור בדיקה גופנית. שנינו, כניצולי פצצת האטום, התעניינו מאוד לשוחח זה עם זה. ואולם, מצבו הגופני התדרדר, והוא אושפז ואמנם חזר פעם אחת לעבודה, אך נפטר בגיל 50. אני הייתי כל הזמן אכול דאגה לגבי מצבי הבריאותי, כך שנראה לי שזה סוג של נס שהצלחתי לחיות עד עכשיו. המשכתי לעבוד עד הפרישה לקצבאות, בגיל 55.

• כמיהה לשלום

החלטתי לדבר על מה שעבר עליי כתוצאה מפצצת האטום, מפני שככל שאני מתבגר, אני חש שאני נחלש פיזית, ואילו הרצון שלי לספר לדור הצעיר על מה שקרה לי רק מתחזק. הצעירים כיום אינם מחויבים לצאת למלחמה כפי שהיה בעבר, ולהפך – הם חופשיים לעשות כרצונם. לכן אני רוצה שהם יבינו, ולו במעט, את האירועים שהתרחשו לפני 64 שנים, אשר כיום לא ניתן להעלותם על הדעת, שיידעו מה היו מחשבותיהם של אותם צעירים שקיפחו את חייהם, ושיבינו את הסבל שחווה הדור הקודם.

בנוסף, ברצוני לעודד את הדור הצעיר לפעול למען קידום השלום, ולמען ההתפרקות מנשק גרעיני, כדי שמה שאני חוויתי לא יקרה שוב לעולם. לא יהיה בכך אף דבר נעים אם מישהו ייאלץ אי פעם לחוות טרגדיה זחה. אני באמת כמה להיווכח במו עיני בפירוק הנשק הגרעיני כל עוד אני חי.

צלקות המלחמה אינן מגלידות לעולם

קיוקו פוג'יאָה

- **המצב לפני ההפצה הגרעינית**

באותם ימים הייתי תלמידת כיתה ד' בבית הספר היסודי באוג'ינה. אבי, שהיה אז בן 41, הוצב במפקדת המספנות של הצי הצבאי, ושירת באניית הצי מחוץ לגבולות יפן כמעט שנה תמימה. הוא הגיע לביקורים בבית, באוג'ינה-מאצ'י (כיום מינאמי-קו, בהירושימה) בערך פעם בשישה חודשים. אמי, שהייתה אז בת 31, הייתה מיילדת, כך שמסוכן ככל שהיה המצב בעיר, היא לא יכלה להתפנות למקום מבטחים כי הייתה מחויבת לדאוג למטופלות שלה. בבית היו גם אחותי הקטנה, בת שנה וחמישה חודשים, וסבתי (מצד אבי) בת ה-80, שגם היא גרה אתנו. כמו כן גדל בביתנו בן דודי, כי אביו, שניהל מספנה בקוריאה, רצה שילמד בבית ספר ביפן.

- **זיכרונות מהפניו של ילדי בית הספר**

בסביבות אפריל 1945, ילדי כיתות ג' עד ו' בבית הספר היסודי באוג'ינה נכללו בתכנית הפינוי של ילדים למקום מבטחים. הופרדנו ונשלחנו למקומות שונים – למיזשי-צ'ו, לסאקוגי-סון או לפונ-סון (כיום העיר מיזשי) בצפון המחוז. אני נשלחתי למקדש [בודהיסטין] ג'וג'ין-ג'י במיזשי-צ'ו.

האוכל שקיבלנו במקדש היה כמעט כולו מורכב מפולי סויה. הארוחות כללו רק קצת אורז שנדבק לפולי סויה, ואפילו בתור חטיפים קיבלנו פולי סויה. פעם אחת נעלם כדור אורז מקופסת האוכל של תלמיד חטיבת הביניים שהיה בנו של הנזיר במקדש. המורים כינסו את כולנו באולם הראשי של המקדש ודרשו: "מי שגנב את כדור האורז חייב להודות במעשה כרגע."

סמוך למקדש נמצא גשר גדול בשם גשר טומואָה, ולידו היה מקדש [של דת השינטו]. היה שם עץ דובדבן גדול שנשא פרי. הנערים הבוגרים יותר נהגו לטפס על העץ, כדי לקטוף ולאכול דובדבנים. אני לא ידעתי על כך דבר, אבל הנערים הבוגרים קראו לי ואמרו לי לעמוד מתחת לעץ עם הפנים החוצה ולשמור. בעודי עומדת על משמרתי הגיע אדם זקן. הוא צעק

עלינו ותפס אותי, ואז הוא הביט למעלה וצעק על שאר הילדים. "רדו משם!" והנערים הבוגרים ירדו מהעץ. האיש הזקן תפס לי את היד ואני בכיתי, ואז הוא שאל אותי מאין אני. "ממקדש ג'וג'ון-ג'י" השבתי, והוא ענה: "בסדר, אם כך, ושחרר את ידי. ואז הוא אמר: "אני מגדל בצל וירקות נוספים שם למטה. אם תדרכו עליהם, לא יהיה אפשר לאכול אותם. בשום פנים ואופן על תדרכו עליהם. תפסיקי לבכות." באותו ערב, האיש הזקן הביא לנו תבשיל בטטות מאודות ועוד מאכלים. חשבתי לעצמי שלמרות שהוא הפחיד בהתחלה, בעצם הוא היה אדם טוב לב. כנראה שנראינו לו מסכנים, כי נאלצנו לגנוב דובדבנים מרוב רעב. ילדי בית הספר המפונים קיבלו מדי פעם ממתקים שהוריהם שלחו להם, אך מעולם לא זכינו לטעום מהם. אמי שלחה לי ממתק נוקשה עשוי מפולי סויה, אבל המורים החרימו את הכול. לדברי הילדים הבוגרים יותר, כנראה שכל המשלוחים הגיעו בסופו של דבר לבטן של המורים.

הייתה שם מכת כינים נוראה. נהגנו לפרוש עיתונים ולהסתרק מעליהם כדי לפלות את הכינים. הכינים היו משחירות מהדם שמצצו, ואנחנו היינו מועכים אותן. נהגנו לפרוש את החולצות שלבשנו ולייבש אותן בשמש במרפסת המקדש.

• ה-6 באוגוסט

בדיוק שבוע לפני הטלת פצצת האטום, אבי חזר הביתה מחוץ לארץ, וגם אני מיהרתי לבוא הביתה כדי לפגוש אותו. הייתי אמורה לחזור למקום הפינוי שלנו ב-5 באוגוסט, אבל לא השגתי כרטיס לרכבת באותו יום, קיבלתי כרטיס ל-6 באוגוסט. בבוקר ה-6 באוגוסט, אמי נסעה אתי לתחנת הרכבת של הירושימה כדי להיפרד ממני, כשהיא נושאת על גבה את אחותי הקטנה. הייתה שם אישה זקנה מהשכונה שלנו שנסעה לבקר אצל הנכד שלה שהיה בין המפונים למיזושי, אז עליתי לרכבת יחד איתה. נסענו בקו ג'איבי וישבנו כשהגב לכיוון נסיעת הרכבת, לכיוון מיזושי. כשהרכבת עמדה להיכנס למנהרה הראשונה, ראיתי שלושה מצנחים. ואז, בדיוק כשנכנסנו למנהרה, לפתע התפוצצה הפצצה.

היה הדף עצום וקול רועם ואדיר הדהד באוזניי. מאחר שישבתי, לא נפגעת, אבל כל האנשים שעמדו, אפילו המבוגרים, התהפכו ונפלו לאחור. השמיעה שלי נחלשה, כאילו האוזניים נסתמו באבן.

כשהרכבת יצאה מהמנהרה, העשן שהתפזר מפצצת האטום היה יפה להפליא.

האישה הזקנה ואני פשוט הבטנו בו, ואמרנו, "ממש מדהים!" מאחר שהייתי רק ילדה, לא יכולתי אפילו להתחיל להעלות על הדעת מה נהיה מהירושימה.

כשהגענו למיושי, האישה הזקנה אמרה לי: "אמרו ברדיו שהירושימה כולה נהרסה."

אבל אני עדיין לא יכולתי להבין באמת מה קורה, אז בצהריים הלכתי לבית הספר, לקצוץ את העשב. שם, לראשונה, הגיעה לבית הספר משאית עמוסה בנפגעי פצצת האטום מהירושימה. כשהפצועים שספגו כוויות חמורות ירדו בזה אחר זה מהמשאית, הייתי המומה. אדם אחד ניסה לאחוז את עור פניו בכף ידו כי העור השתלשל לו מהלחי; לאישה אחת השד נכרת לגמרי; ואיש אחד, צולע, שאחז במטאטא במבוק מהופך, השתמש בו כמקל הליכה; התמונה הזאת עדיין חקוקה בזיכרוני באופן ברור. יותר משפחדתי, הייתי ממש המומה.

• כיצד חוותה המשפחה שלי את ההפצצה הגרעינית

כשלושה ימים אחרי הטלת פצצת האטום, הגיעה למקדש הודעה עבורי, ממשפחתי

בהירושימה. ואז, ב-12 או ב-13 באוגוסט, חזרתי להירושימה ברכבת יחד עם ילד מהשכונה

בשם נובו-צ'אן, תלמיד כיתה ו'. בתחנת הרכבת בהירושימה חיכה לי אבי, וצעדנו הביתה

ברחוב, לרגלי הר היג'יאמה. זכור לי שבזמן ההליכה, אבי סיפר לי מה שלום בני המשפחה שלנו ואמר, "שום דבר לא יצמח פה עוד 70 שנה."

כשהגענו הביתה, אמי הייתה עטופה בסדינים מכף רגל ועד ראש. היא נעטפה

בסדינים כדי למנוע השרצה של רימות, כי כל גופה היה מכוסה בכוויות. אחותי הקטנה סבלה

מכוויות ופניה היו חרוכים ושחורים. גם הידיים וכפות הרגליים שלה נכוו קשות, אז עטפו גם

אותה בסדינים. מאחר שהייתה תינוקת, היא פחדה מהמראה של אמי, ובכתה ללא הרף.

כשפצצת האטום הוטלה, אמי ואחותי חיכו לחשמלית בגשר אַנְקוּ. כשעה לפני כן, כשנשמעה האזעקה שהתריעה מפני הפצצות מהאוויר, אמי השאילה את כובע המגן שלה מהפצצות אוויר לאישה זקנה מהשכונה שאמרה שהיא שכחה את שלה. כתוצאה מכך, אמי נחשפה לחלוטין לקרינת האור של הפצצה. אחותי נישאה על הגב של אמי, וכתוצאה מכך היא נכוותה בכף רגלה ובידה השמאליות, ובפנים. במהלך הבריחה למקום מחסה במגרש המסדרים המזרחי שנמצא מאחורי תחנת הרכבת של הירושימה, אמי הורידה את אחותי מהגב כמה פעמים וטבלה את פניה במים שנועדו לכיבוי שריפות.

סבתי הייתה בבית כשפצצת האטום התפוצצה. למרות שהבית לא נשרף, הוא ספג נזק כבד.

אבי ובן דודי התהלכו ברחבי העיר יומיים שלמים כדי לחפש את אמי ואחותי. כשהם מצאו אותן, גופה של אמי כבר היה כל כך נפוח מהכוויות שספגה, שהם לא זיהו האם היא אישה או גבר. ב-6 באוגוסט, אמי לבשה במקרה בגד שתפרה מבי שאבי שלח לה מחוץ-לארץ. באותו בוקר אמי תלשה מהבגד פיסת בד זעירה שבמזל לא נשרפה, וקשרה אותה על היד של אחותי כסימן זיהוי. כשאבי ובן דודי באו לחפש אחריהן, אחותי בת השנה הבחינה בבן דודי וקראה לו: "א-צ'אן!" ואז, כשהם הבחינו בפיסת הבד הקשורה על ידה הם ידעו שהם מצאו את שתיהן. אמי אמרה, "אני גמורה אז רק קחו את הילדה ולכו הביתה," אבל אבי העלה את שתיהן על עגלה דו-גלגלית גדולה והביא אותן הביתה.

• מותה של אמי

אמי נפטרה ב-15 באוגוסט. אבי השתמש בעץ ישן כדי לבנות ארון קבורה פשוט ללא מכסה בשביל גופתה, ושרפנו אותה במגרש ריק מאחורי הבית שלנו. כולם השתמשו בשדה הזה לשריפת גופות, והריח שעלה משם חדר לבית והיה ממש בלתי נסבל.

מילותיה האחרונות של אמי היו אל סבתי: "חמותי, אני רוצה לאכול תפוח אדמה ענקי." בגלל המחסור במזון בזמן המלחמה, אמי נהגה לקחת בגדים ופריטים שונים לכפרים ולסחור

בהם כדי לקבל בתמורה תפוחי אדמה ושאר דברי מאכל. אני חושבת שאמי הייתה אוכלת את תפוחי האדמה הקטנים יותר מבין אלה שהצליחה לקבל בסחר חליפין. תפוחי אדמה קטנים הם מרירים מאוד, וכיום כמעט שאין אוכלים אותם. כדי להתפלל שנשמתה של אמי תנוח בשלום, אני תמיד משתתפת בטקס ה*טורו נאגאשי* (שבו משיטים במורד נהר פנסי נייר צפים). אני מעניקה כמנחה כמות גדולה של תפוחי אדמה מבושלים. עד היום, כשאני רואה תפוח אדמה גדול, אני חושבת עד כמה הייתי רוצה לתת אותו לאמי, שתאכל.

• העיר שלי אחרי המלחמה

אזור נרחב משפת הנהר מעל בית הספר היסודי באוג'ינה שימש כמשרפה. הגופות הונחו בין לוחות של פח גלי בלבד, ובתוכם שרפו אותן. את הראשים של הגופות השחילו מבעד לחור שיצרו לשם כך בלוח הפח. אנחנו, הילדים, היינו עוברים ליד המתחם שבו שרפו את הגופות בדרכנו לשחות בים. לעתים חשבתי בלבי: "אוי, עכשיו שורפים את הראש." גם דרכתי על עצמות רבות כשעברתי שם. אני חושבת שהאזור הזה שימש כמשרפה עד שהייתי בכיתה ו' בבית הספר היסודי. החיים היו ממש קשים ומלאי סבל אחרי המלחמה, אבל לא רק עבורנו; כולם סבלו והתמודדו בחייהם עם אותם קשיים.

• אחותי אחרי המלחמה

אחותי, שהייתה עם אמי כאשר פצצת האטום התפוצצה, ניצלה. באותם ימים, אנשים אמרו שזה נס שילדה קטנה בגילה של אחותי הצליחה לשרוד. במשך השנים, אמרו לה שוב ושוב: "מזל שניצלת. כמה נפלא שאת בחיים." אבל אחותי נותרה עם קלואידים נוראים בכף הרגל, ובמשך הזמן כף רגלה התעוותה. היא לא יכלה לנעול נעליים, ולכן תמיד נעלה קבקבי עץ, שנקראים ביפנית "גָטָה". באותם

ימים, רבים נעלו קבקבי גטה, כך שזה לא הפריע לה מאוד בחיי היום-יום, אבל היה לה קושי בטיולי בית ספר ובימי ספורט, כי בהזדמנויות כאלה היא לא יכלה לנעול את הקבקבים. למרות זאת, מאחר שלא הייתה לה ברירה, היא נעלה אותן עם שתי שכבות של גרביים צבאיות.

בגלל הרגל שלה, אחותי ספגה התנכלויות אימות. בזמנו, היו שמועות שהרעלת הקרינה מדבקת, אז היו אנשים שהצביעו על אחותי ואמרו דברים כגון: "האצבעות שלי נרקבות", "או: "מי שיתקרב יותר מדי כדי לראות, עלול להידבק במחלה." אפילו כמה שנים אחרי ההפצצה הגרעינית, כשהיא למדה בבית ספר יסודי, התייחסו אליה כמעין חיזיון, ואנשים באו מרחוק להביט בה.

למרות זאת, אחותי מעולם לא סיפרה לי או לסבתא שלנו שהתייחסו אליה כך. היא לא התלוננה על הכאבים שלה, ורק אמרה: "סבתא, זה באמת היה כל כך נפלא שהצלחתי לשרוד?" כיוון שזה מה שאמרו לה פעם אחר פעם, מאז שהייתה תינוקת, היא ניסתה כנראה לחשוב על זה כך: "זה באמת נפלא שניצלתי. אז למרות שספגתי כוויות קשות, נפלא להיות בחיים." לאחרונה הצצתי בדברים שאחותי כתבה בניירות שלה. ביניהם ראיתי שהיא כתבה: "באותו זמן, חשבתי שמוטב היה לי למות, ובעקבות זאת חשבתי לעצמי שוב עד כמה קשה היה לה בוודאי.

אמרו לה שאם תרצה לעבור ניתוח בכף הרגל, עליה לחכות שימלאו לה 15 שנים. בחופשת הקיץ בשנה האחרונה של בית הספר התיכון, סוף-סוף התאפשר לה לעבור את הניתוח, דבר שהשתוקקה אליו זמן רב. אחותי ממש ייחלה לניתוח כי תמיד אמרה שהיא רוצה לנעול נעליים כשתגיע לבית הספר התיכון. אבל בסופו של דבר, היא לא יכלה לנעול נעליים. אמנם השתילו לה עור מהבטן ומהישבן כדי לנסות לתקן את העיוות בכף רגלה, אבל העור המושטל השחיר והזרת נותרה מעוקמת בכ-3 ס"מ. לפני הניתוח, אחותי אמרה: "אני אוכל לנעול נעלי ספורט כמו כולם," אבל אפילו כיום, 65 שנים אחרי ההפצצה הגרעינית, היא עדיין לא יכולה לנעול נעליים רגילות.

מאחר שהזרת שלה השתפשפה והתחילה לכאוב, היא ניסתה לנעול נעלי ספורט עם פתח שנחתך בשביל האצבע, אבל אז האצבע השתפשפה בפתח, ונוצרו פצעים. לא עבר כמעט יום שבו הרגל שלה לא דיממה. היא לא רצתה שאנשים יירתעו אם יראו את הנעליים שלה מוכתמות בדם, אז היא נהגה לצבוע את הדם שהתייבש במשחת שיניים.

כשאחותי הגיעה לבית החולים לניצולי פצצת האטום, היא פגשה את ד"ר טומין האראדה, והוא אמר לה: "אל תחששי לומר לי כל דבר שאת רוצה לדבר עליו." כשהיא סיימה את לימודיה בבית הספר התיכון, היא שוחחה עם ד"ר האראדה, והוא הציג אותה בפני כומר [נוצרי] יפני שחי בלוס אנג'לס. אבא שלנו נפטר עוד לפני שאחותי הגיעה לבית הספר התיכון, ומצבה הכלכלי של משפחתנו באותה עת היה דחוק. בעזרת מורה בבית הספר התיכון אחותי השיגה עבודה במשרה חלקית, ועבדה קשה במקום עבודה זה עד שמלאו לה 20. עד אז היא הצליחה לחסוך די כסף כדי לקנות כרטיס טיסה בכיוון אחד לאמריקה, ולשם היא נסעה.

הכומר דאג לה שם, והיא הצליחה להשיג עבודה במכבסה, וכך כלכלה את עצמה. לדעתי היא עברה כמה תקופות קשות, אבל היא באמת השקיעה מאמצי-על, וגרה בלוס-אנג'לס עד היום. למרות שהיא חשבה שלעולם לא תצליח להתחתן כמו כולם, היא נישאה באמריקה לגבר יפני והם בורכו בשלושה ילדים.

• מקרה שקרה באוסקה

כשבוע אחרי שאחותי עברה את הניתוח, נסעתי לבקר חברה שגרה באוסקה. אחותי אמרה, לי, "מצבי כבר יציב, אז סעי לביקור באוסקה."

נסעתי ברכבת אקספרס מקומית והגעתי לשם בערב, אך מאחר שלא ידעתי איך להגיע לכתובתה של חברתי, עצרתי בתחנת משטרה קטנה כדי לשאול. השוטר היה אמנם צעיר, אבל מאוד אדיב והוא ליווה אותי כמעט שעה בחיפוש אחר מיקום הכתובת. כשמצאנו את ביתה של חברתי, אמרתי לשוטר: "תודה רבה. עזרת לי מאוד." אז הוא שאל אותי מאין

אני, ואמרתי שאני מהירושימה. הוא נסוג לפתע לאחור והשיב: "מהירושימה שהופצצה בפצצת האטום?" השבתי: "כן", ולזה הוא השיב: "אישה מהירושימה – אלוהים ישמור. אישה מהירושימה שנחשפה לפצצת האטום." הוא אמר את זה ופניו הביעו חשש שמא אדביק אותו בנגיף כלשהו. עד אז לא נתתי את דעתי במידה רבה לעובדה שנחשפתי לפצצת האטום, כך שהמקרה הזה ממש היכה אותי בהלם. לא יכולתי לדבר עם אחותי על המקרה הזה. דיברתי על כך עם חברתי באוסקה, אבל היא אמרה לי: "אל תספרי לאחותך בכלל על המקרה הזה, כי זה יגרום לה להרגיש נורא." מאז, לא סיפרתי לאף אחד שאני מהירושימה.

• המקרה בחנות הבגדים

זהו מקרה שקרה לפני כ-11 או 15 שנים, עם לקוחה בחנות בגדים שבה עבדתי. הלקוחה, שלא הכרתי כלל, אמרה לי לפתע את שמה של אחותי ושאלה אם אני אחותה הבכורה. "כן, זה נכון. למה? מאין את מכירה אותה?" שאלתי. אותה אישה גרה בפורוואָה, ובאותם ימים, הרכילות בקשר לאחותי עדיין הגיעה עד לשם. בגלל המקרה הזה, ומה שקרה באוסקה, וכמה מקרים נוספים, תמכתי בהגירה של אחותי לאמריקה. חשבתי שאם היא רוצה להתרחק מההתנכלויות ומהאפליה ביפן, ולעבור לארץ שבה איש לא יידע עליה דבר, היא בוודאי תמצא שם את אושרה.

• כמיהה לשלום

לדעתי, מי שלא חווה על בשרו את ההפצצה הגרעינית לא יכול באמת להבין את כאבם של הניצולים. חתך באצבע הוא ככל הנראה הפעם הראשונה שאדם חווה כאב, אבל מישהו אחר לא יכול להבין מה מרגיש זה שאצבעו נחתכה. לכן, לדעתי, באמת קשה להעביר לאחרים את מה שחוו ניצולי פצצת האטום.

המלחמה פגעה בנו עד עמקי נשמותינו, והותירה בנו לא רק פצעים חיצוניים אלא גם כמה וכמה פגיעות שלא נרפאות, ואפילו אחרי כמה עשרות שנים, הפצעים האלה עדיין כואבים. אחותי עד כדי כך שונאת לדבר על המלחמה או על פצצת האטום, שמאז שהייתה קטנה, הייתה מסתלקת ברגע שדיברנו על הנושאים האלה. אחרי שהיא עברה לאמריקה, היא תמיד לבשה גרביונים כהים כדי להסתיר את הפצעים, ומעולם שוב לא הזכירה את פצצת האטום.

את דרך המלחמה יש לזנוח באופן מוחלט.

ראיתי את הגיהנום

קימיקו קוואבארה

- **החיים לפני פצצת האטום**

באותם ימים הייתי בת 17 וגרתי עם אמי ועם אחותי הגדולה במינסאקה-הוֹנְמַאצ'י צ'וֹמָה [רובע]-3 בהירושימה (כיום רובע ניש-קו). אבי נפטר, ולמרות שהיו לי שלושה אחים בוגרים, הבכור היה נשוי וגר במקום אחר, ושני אחיי האחרים גויסו לצבא והיו בפרפקטורה [מחוז] יאמאגוצ'י.

אני עבדתי בתחנת השידור הראשית של הירושימה, במדור הכללי. התחנה שכנה בקאמי-נאגאקאָוה-צ'ו (כיום רובע נובורי-צ'ו, נאקה-קו), והאזור שמסביבה נהפך לרחבה ריקה כי המבנים פונו ונהרסו. זכור לי ששידורי התחנה כללו תכנים צבאיים רבים, ולכן החלונות שוריינו כדי להגן מפני הפצצות מהאוויר.

- **ה-6 באוגוסט**

בבוקרו של אותו יום, הייתה כוננות בגלל חשש מפני הפצצות מהאוויר, אז אי אפשר היה לצאת מהבית במשך זמן מה, ואיחרתי לעבודה. כשהכוננות בוטלה יצאתי לעבודה, והגעתי בסביבות השעה 8:00 בבוקר. כמדי יום, חבריי לעבודה ואני התחלנו לנקות את המשרדים לפי התפקידים שהוטלו עלינו. כשנכנסתי לחדר שאותו הוטל עליי לנקות, חדרו של מנהל התחנה, שמעתי אישה שאמרה בחצר הבניין: "יש מטוס B-29 בשמים!" הסתקרנתי, ובעודי ניגשת לחלון, ראיתי הבזק בוהק מחוץ לחלון. ההבזק היה אדום בדיוק כמו האור שנדלק ברגע שמציתים גפרור, אבל הרבה יותר עז. מיד כיסיתי את העיניים והאוזניים בכפות הידיים והתכופפתי על הרצפה במקום. זה מה שלימדו אותנו בזמנו שעלינו לעשות בזמן הפצצה. בחשיכה, הרגשתי קלה כנוצה ותחושה של פצפוף התפשטה בכל גופי. לא הרגשתי כאב, אבל התחושה הייתה כל כך מוזרה שחשבתי שאני כנראה עומדת למות. באותה עת לא הבחנתי בכך, אך הפיצוץ ניפץ את הזכוכיות לחתיכות קטנטנות ושברי שברים נתקעו לי בפנים ובזרוע השמאלית, וכל גופי כוסה בדם. עד היום יש לי רסיסי זכוכית תקועים בלחי השמאלית.

כעבור רגע, קפאתי במקום ואז שמעתי קולות עמומים של אנשים שבקעו מהמסדרון.

החדר היה שרוי באפלה מוחלטת ולא ראיתי דבר. למרות זאת, חשבתי לעצמי שעלי להסתלק משם, אז ניסיתי להתקדם לעבר הקולות במסדרון, ואז נתקלתי בגבו של אדם אחד. חשבתי בלבי: "אני צריכה לברוח יחד אִתו ... אני עדיין בחיים." אחזתי בחוזקה בחגורה שלו והלכתי בעקבותיו עד שהתקרבנו לבסוף ליציאה. אנשים התגודדו סביב היציאה, ושם פתחנו את הדלת הכבדה כדי לצאת החוצה. היה חושך כמו בשחר, וכל מיני דברים מתפוצצים נפלו מהשמיים. הפרצופים של האנשים שיצאו מהתחנה היו שחורים כמו זפת, השיער שלהם היה זקור, הם היו מוכתמים בדם, והבגדים שלהם היו קרועים לגזרים. זיהינו זה את זה רק לפי הקול.

חשבנו שהתחנה ספגה הפצה ישירה וניזוקה קשות. בקרבת מקום נמצא בניין צ'וגוקו שימבון שבו פעלה שלוחה של התחנה, המשרד של מדור המינויים, אז יצאתי מהמתחם יחד עם כמה נשים שעבדו אתי במדור הכללי. רק אז קלטתי לראשונה שלא רק התחנה נפגעה. כל הבניינים בסביבה שוטחו עד עפר, ופה ושם היו שריפות. אש עזה התפשטה מהחלונות של משרדי שלוחת התחנה בקומה החמישית והשישית של בניין צ'וגוקו שימבון. לכן נמלטנו לפארק שוקייאן שנמצא בקרבת התחנה. בעוד הלהבות קרבות, שמעתי זעקות של אנשים שהיו לכודים תחת הבתים שקרסו ואנשים שחיפשו בני משפחה, אבל אני הייתי כל כך נואשת להימלט, שלא יכולתי לעשות דבר למענם.

המון אנשים מצאו מחסה בפארק שוקייאן. חצינו את הגשר שנמתח מעל האגמון בפארק והגענו לגדה של נהר קיובאשי. העצים בפארק החלו לבעור והלהבות הלכו והתקרבו אלינו בשפת הנהר, עד שלבסוף עץ אורן גבוה ליד הנהר התלקח ועלה באש בקול רעם אדיר. קפצנו לנהר, ובעודנו צופים במתרחש כשהמים מגיעים לנו עד החזה, שכונת אוסוגה-צ'ו ממולנו עלתה באש, בעוד שגצי הלהבות החלו נוחתים עלינו. החום שהפיצה האש שהתפשטה בגדה הנגדית ומאחורינו נהיה עז, אז העברנו את הזמן עד הערב כשאנחנו יוצאים ונכנסים למים שוב ושוב.

הנמלטים אל הנהר היו כה רבים עד שלא נשאר לידנו מקום לשבת. הצבא היה מוצב

בסביבה, כך שהיו שם חיילים רבים. מאחר שהם חבשו כובעי מצחייה, נותר שיער על ראשיהם בצורת צלחת, בעוד שיתר חלקי גופם נשרפו לגמרי והם התפתלו בכאב. הייתה שם גם שפשוט עמדה שם בדממה ואחזה בתינוק שלה, פלג גופה העליון היה מרוטש, ואני שיערתי שהתינוק שלה ודאי כבר מת.

אפשר היה לשמוע אנשים שנכוו ונפצעו שביקשו ללא הרף: "מים, תנו לי מים!" והיו שאמרו: "אל תשתו מים." היו רבים שסבלו מכוויות קשות ולא יכלו לשאת את הכאב, אשר קפצו לנהר. רוב האנשים שקפצו לנהר לא צפו על פני המים בחיים אלא נסחפו עם הזרם. זרם של גופות צפות הגיע מהכיוון הנוגד את הזרם, והן גדשו את כל רוחב הנהר. אפילו בעודנו נמצאים בתוך המים, הגופות צפו לעברנו, ואני דחפתי אותן בידי כדי שימשיכו לצוף במורד הנהר. באותה עת לא חשתי כל פחד כי הייתי עדיין אחוזת יאוש. לנגד עיני התרחשה תמונה שהייתה מדכאת אף יותר מכל ציור של הגיהנום.

האש הייתה כה עזה שלא יכולנו לנוע לשום מקום, אז נשארנו כל היום על שפת הנהר בפארק שוקייאן. לקראת השקיעה, הגיעה סירת חילוץ קטנה לחפש עובדים של התחנה. צוות התחנה החליט לפנות לתחנת ההצלה שהייתה במגרש המסדרים המזרחי [של הצבא], והסירה הקטנה הביאה אותנו לחוף החולי בגדה הנגדית של הנהר. אני דאגתי לאמי שהייתה לבדה בבית, אז אמרתי להם שאני רוצה ללכת הביתה ולא לתחנת החילוץ. אחת מחברותיי לעבודה אמרה לי: "אל תעשי שטויות, זה מאוד מסוכן לחזור לעיר," ובכוח מנעה ממני ללכת. מאחר שגרתי במיסאסה-הונמאצ'י, במערבה של הירושימה, הדרך הביתה עברה הישר דרך מרכז העיר, שעלה בלהבות. כולם התנגדו לכך שאלך הביתה, אז בלית ברירה העמדתי פנים כאילו נכנעתי, אבל ברגע שהייתה לי הזדמנות, ברחתי מהם. שמעתי את קולותיהם של אלה שהבחינו בכך, אבל רק השבתי: "מצטערת," והלכתי הביתה לבדי.

• הדרך הביתה

לאחר שעזבתי מאחור את חבריי לעבודה, הגעתי לנקודה שבה גשר טוקיונה חוצה את נהר קיובאשי. זרם תמידי של פצועים הגיע מהאקושימה בצדו המערבי של הגשר, אבל איש לא הלך לכיוון ההפוך. ואז פגשתי שני עובדי רכבת שרצו לחצות את הגשר. הם היו בדרכם לתחנת יוקוגאוה, אז ביקשתי להצטרף אליהם, והם סירבו, ואמרו: "אנחנו לא יודעים אם נצליח להגיע לשם, אז אנחנו לא יכולים לדעת אם נוכל לצרף גם אותך. לכי לאחת מתחנות ההצלה." אבל אני לא ויתרתי, ופשוט הלכתי מאחוריהם בחשאי, במרחק של ארבעה-חמישה מטרים. בעודנו מתקדמים מבעד ללהבות, הם סובבו את הראש והביטו לאחור, אבל אז עצרתי והפסקתי לזוז, ולאחר מכן שוב המשכתי ללכת בעקבותיהם. מאחר שהמשכתי לעקוב אחריהם בלי להפסיק, הם נעתרו לבסוף, ואמרו: "טוב, את יכולה לבוא בעקבותינו. תלכי בדיוק מסלול שלנו." הם הצביעו על מקומות מסוכנים לאורך הדרך. בעודנו חומקים מהאש, עברנו ליד בית החולים של משרד הדואר והגענו לגשר מיסאסה. משני צדי הגשר ישבו שורות-שורות של חיילים פצועים ולא נשאר מקום לצעוד. הם היו כנראה חיילי יחידת צ'וגוקו 104 שהיו מוצבים בקרבת מקום וכולם נאנחו מכאב. הצלחנו איכשהו לחצות את הגשר מבלי לדרוך על החיילים הפצועים, והגענו למסילות הברזל; צעדנו לאורכן עד שהגענו לתחנת יוקוגאוה. שם נפרדתי מעובדי הרכבת, וזכור לי שהם אמרו לי: "תיזהרי בדרך הביתה."

• האיחוד עם אמי

צעדתי לבדי לעבר הבית שלנו במיסאסה. אף כי היה כבר חשוך, בכל הסביבה, משני צדי הכביש עדיין בערה האש. במקומות שהאש הייתה עזה, הייתי צריכה לרוץ כדי לעבור אותה. כדי להגיע הביתה, הלכתי מיוקוגאוה, דרך מיסאסה, ופניתי לרחוב הפונה צפונה, עד שהגעתי הביתה. הבית אמנם כבר נשרף, אבל ראיתי את אמי עומדת ברחוב בקרבת מקום. הייתי כל כך מאושרת לראות אותה בחיים שחיבקתי אותה ושתינו פרצנו בבכי.

אמי יושבה מול מראָה בקומה השנייה של ביתנו כשפצצת האטום התפוצצה. אמנם החדרים בקומה השנייה קרסו כלפי פנים, אבל אמי הייתה באחת מפינות החדר, והפינה הזאת לא קרסה איכשהו. מאחר שלא ניתן היה להשתמש במדרגות, מישהו הציב שם סולם בשבילה, וכך היא הצליחה לרדת.

הבית נותר הרוס במשך כל הבוקר, ואחר הצהריים, כתוצאה מהלהבות שהתקרבו באטיות, הריסותיו עלו באש. לפני השריפה, אמי הצליחה להוציא את הפוטונים על ידי כך שהשליכה אותם החוצה, אבל אנשים שעברו שם במנוסתם לקחו אותם ושמם אותם על ראשיהם. מעין מקלט מפני הפצצות אוויר נחפר בחצר ביתנו, ובו אחסנו חפצי ערך כגון כמה סטים של קימונו, אבל האש הגיעה גם לשם, והם נשרפו. אמי נשאה שוב ושוב דליי מים מהנהר שבחזית הבית כדי לכבות את האש, ולמרות שחשפה את הבור מיד, כמעט כל מה שהיה שם כבר נשרף. אף כי השכנים המליצו לה לברוח למיטאקי, היא דאגה לאחותי ולי, ולכן כשהבית נשרף, היא רק ברחה לשדה שהיה בצדו השני של הרחוב, ופשוט חיכתה לשתינו שנחזור הביתה.

באותו לילה, אמי ואני ישנו בטבורו של אותו שדה. ברחוב שבחזית ביתנו אנשים נראו בורחים במשך כל הלילה, וגם אנשים שהגישו עזרה התהלכו שם הלך וחזור. לא נותר לי אלא להביט במחזה הזה, ולתהות מה יעלה בגורלי. באמצע הלילה, מישהו מעובדי ההצלה נתן לנו כדורי אורז, ובדיוק כשעמדתי להירדם, עלה השחר.

• החיפושים אחרי אחותי

אף כי זרם האנשים לא פסק גם ב-7 באוגוסט, אחותי אָמיקו לא שבה הביתה. אמי דאגה לאחותי, ואמרה בבכי: "מה קרה לה? אולי היא נהרגה..." לא יכולתי לראות את אמי במצב כזה, ולכן, למחרת, ב-8 באוגוסט, יצאתי לחפש אחר אחותי יחד עם חברתה שגרה בשכונה. שוב הייתי עדה לתמונות שהגיעו הישר מהגיהנום.

אחותי עבדה במשרד הטלפונים הראשי של הירושימה בשימונאקן-צ'ו (כיום, פוקורו-מאצ'י, נאקה-קו). אני צעדתי מיוקוגאוה דרך טוקאיצ'י-מאצ'י (כיום, טוקאיצ'י-מאצ'י, צ'ומה-1, נאקה-קו), לאורך המסלול של החשמלית. החורבות שנותרו לאחר השריפה לא פונו, אבל התוואי של החשמלית היה רחב, אז הצלחתי, אם כי בקושי, לצעוד במורד הרחוב. העיר מלאה גופות, ולכן נאלצתי להיזהר שלא לדרוך על אף אחת מהן. ליד טרה-מאצ'י (כיום, נאקה-קו) ראיתי פגר של סוס שהיה כולו נפוח. בסביבות טוקאיצ'י-מאצ'י עמד אדם שלא זז, גופו מפויח, שתי ידיו פרושות. המראה היה מוזר בעיניי, אבל משחידדתי את מבטי, קלטתי שבתנוחה הזאת הוא מת. פה ושם ראיתי אנשים רבים שטבלו את ראשיהם בתוך מכלי מים לכיבוי אש, גופותיהם היו שרועות זו על גבי זו בערימה. צדי הרחובות הוצפו בגופות אך ביניהן היו אנשים שעדיין נשמו, אחרים שאת גניחותיהם שמעתי, וכאלה שביקשו: "מים, מים." לא היה שם אפילו אדם אחד בריא. בגדיהם של כולם היו שרופים, גופיהם מלאי כוויות ונפוחים, הם נראו כמו בובות פחם שחורות. חשבתי בלבי שאם אחותי התמוטטה ושכבה אי שם בתוך באנדרלמוסיה הזאת, לא היה שום סיכוי שאמצא אותה. בדילוג מעל גופות, חציתי את גשר אַיאֹי והגעתי לקאמִיִה-צ'ו (כיום, נאקה-קו), אבל לא ניתן היה להמשיך, אז חזרנו למיסאסה. בתנאים האלה, חשבתי שלא היה כל סיכוי שאחותי שרדה.

למרבה המזל, אחותי שבה הביתה שבוע לאחר הטלת פצצת האטום. אף שנפצעה קשה במשרד הטלפונים, היא ברחה להר היג'יאמה, ומשם נלקחה לתחנת הצלה בקאיטאיצ'י-צ'ו, אקי-גון (כיום, קאיטה-צ'ו), לצורך טיפול. היא שהתה שם שבוע ימים, וכששמעה כי יש משאית שנוסעת להירושימה להביא אספקה חיונית, היא ביקשה להצטרף לנסיעה. הם אמנם דחו את בקשתה, באומרם שאדם עם פציעה קשה לא אמור לנסוע במשאית, אבל היא הייתה נחושה להגיע הביתה, אז כשהזדמנות נקרתה לה, היא קפצה על המשאית מאחור, והם הסיעו אותה עד טוקאיצ'י-מאצ'י. בגדיה של אחותי, שקרטעה כל הדרך מטוקאיצ'י-מאצ'י היו קרועים, היא הייתה כולה מכוסה בדם, ובכל רגל נעלה נעל שונה. אילו לא ידעתם מה קרה, הייתם חושבים שהיא אינה שפויה. מאחר שביתנו נשרף, חברה

של אמי הלינה את אחותי באחת מפילות ביתה. מיד לאחר מכן, היא הייתה מרותקת למיטה, וריחפה בין חיים ומוות.

• הטיפול באחותי

רסיסי זכוכית נתקעו בכל שטח הגב של אחותי, וחתיכות בשר בזרועה נקרעו ונפתחו כמו רימון. מדי יום הוצאתי רסיסי זכוכית מהגב שלה בעזרת מחט, אבל הרימות השריצו בתוך הפצעים. בתה של האישה שהלינה את אחותי כבר נפטרה כתוצאה מפצצת האטום, ואנחנו דאגנו שמא נוכחותנו מפריעה לה, לכן חזרנו לחורבות של ביתנו שנשרף. אחי הבכור הגיע ואסף עצים שרופים כדי לבנות לנו מקום מחסה קטן שיגן עלינו מפני הגשם, אז עברנו לשם כדי להמשיך לטפל באחותי. היא הייתה מרותקת למיטה, כך שלא ניתן היה להביא אותה לתחנת הצלה; לכן, מישהו חלק אתנו מעט משחה שהייתה לו, אבל זה לא הספיק כדי לרפא אותה לגמרי. כל שיערה נשר והיא השתעלה דם, מה שגרם לנו לחשוב פעמים רבות שסופה היה קרוב. אמי יצאה להרים מדי יום כדי לקטוף עשבי דוקודאמי, אותם היא הרתיחה כשהם טריים וירוקים, ונתנה לאחותי ולי לשתות. לתה הירוק הזה היה ריח חזק, אבל אמי אמרה שהוא ישפיע כתרופה נוגדת. ייתכן שזה אכן פעל, כי כעבור כשלושה חודשים שבהם היא לא יכלה לעמוד על הרגליים, אחותי התחילה להתאושש ולימים חזרה לעבודה. היא חבשה מטפחת ראש או כובע כדי להסתיר את ראשה עד ששיערה צמח מחדש. צלקות מהפציעה נותרו, לכן היא מעולם לא לבשה בגדים ללא שרולים, ועד היום הזרועות שלה מלאות גומות ושקעים.

• החיים אחרי המלחמה

שמעתי שהמלחמה הסתיימה ממישהו שסיפר לי. למרות זאת, התקשיתי להאמין בכך. בילדותי, לימדו אותנו שיפן לעולם לא תפסיד, ואני האמנתי בזה בכל לבי. גם כשעבדתי בתחנה, דיברו שם רק על ניצחון ומעולם לא הזכירו אפשרות של תבוסה ולו במילה. אבל

כששמעתי שפצצת אטום הוטלה גם על נגסקי, חשבתי בלבי שמוטב שהמלחמה תסתיים אם מה שהיה צפוי לנו זה פצצות כאלה לעתים תכופות.

מאחר שלא ניתן היה לאכלס את הבניין בקאמי-נאגאָרְקָאוּוה-צ'ו, התחנה הועברה למבנה של מפעלי חברת טויו בפוצ'ו-צ'ו, אָקי-גון. מאחר שהיה עלי לטפל באחותי, ומאחר שכדי לעבוד שם הייתי צריכה לנסוע ברכבת, כי זה היה רחוק ממפעלי חברת טויו, והגיעו אלי שמועות שכוחות הכיבוש שבדיוק נחתו ביפן, עלולים לנהוג בגסות כלפי נשים, התפטרתי מעבודתי בתחנה. לאחר מכן, עבדתי כשנה בחברה שהייתה ממוקמת בקרבת מקום, ואחר כך בחברה אחרת, שאליה הגעתי בהמלצת מורה שלי לשעבר, לפני שנישאתי. למרות שהתהלכתי ברחבי הירושימה ב-6 וב-8 באוגוסט, מעולם לא סבלתי משום מחלה רצינית בעקבות פצצת האטום. אמנם אמרו לי שמחלות כאלה עלולות להופיע בכל עת, מעולם לא דיברתי על חששותי מפני מחלות. אם אחלה, אטפל בזה. יתרה מזאת, תמיד חשבתי על העתיד, מה אעשה בהמשך חיי.

• כמיהה לשלום

עד היום לא רציתי לדבר על פצצת האטום. למרות שאני מכבדת את זכרם של קרבנות פצצת האטום ומגיעה מדי שנה לאנדרטה שהוקמה לכבודם, מעולם לא חזרתי לפארק שוקייאן, לשם ברחתי ב-6 באוגוסט. פארק שוקייאן הוא פארק נפלא, אבל אם אראה את הגשר העגול שחוצה את האגמון, אזכר בזוועות של היום ההוא, ולכן אני פשוט לא מסוגלת להיות שם. כשאני נזכרת בזה, אני פורצת בבכי והמילים נתקעות בגרוני. רבים מהאנשים שנחשפו לפצצת האטום כבר נפטרו, כך שישנם מעטים בלבד שיכולים לספר על זה. למרות שגם אני מזקינה, רציתי לספר על חזיונות הגיהנום שאותם אני עדיין זוכרת בבירור, ולשתף אנשים צעירים בכל החוויות שעברתי, כדי שלעולם לא ישתמשו שוב בנשק גרעיני. נכדי הלומד בבית ספר יסודי מתעניין במלחמה ושלום, והוא

שאל אותי: "סבתא, את חווית את פצצת האטום?" אני באמת מקווה שנוכל ליצור עולם שבו
איש לא יצטרך לחוות קשיים שכאלה.

פרויקט לתמיכה בכתיבה	כותרת
"אסופת עדויות של נפגעי פצצת האטום"	
שנייה	מהדורה
29 בפברואר, 2020	מועד הפרסום
הקרן הציבורית מרכז תרבות השלום, הירושימה	עריכה
משרד הבריאות, העבודה והרווחה	בהוצאת
כתובת בטוקיו:	
1-2-2 Kasumigaseki, Chiyoda-ku, Tokyo	
טל' +81 (0)3-5253-1111	
